

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Bernardini Scardaeonii Patauini Presbyteri de Castitate Libri Septem

Scardeone, Bernardino

Venetiis, 1542

Liber Sextvs.

urn:nbn:de:hbz:466:1-30433

BERNARDINI SCARDEONII
PRESBY. PATAVINI DE CASTITATE LIBER SEXTVS.

EXORDIVM.

DE PVDICITIA MATRIMONII.

IN principio equidem de castitate dicere proposuissem, statueram sane mecum ad comprimendos libidinis insultus, imbecillitati duntaxat meæ suppetias ferre: mihi que (ut aiunt) & musis canere. Hoc enim rebar me ab eiusmodi concupiscentiis abstinere tantisper posse, donec tota mente honestis studiis, & sollicitis commentationibus assiduus occuparer. Subiit postmodum haud abire fore, nec abesse ab officio sacerdotis, impudicitiam etiam quorūdam ex nostro ordine, idoneis exhortationibus, ac etiam reprehensionibus (ubi opus fuisset) nō tam meis, quā etiam sapientissimorum uirorum sententiis redarguere. Cæterum interscribendum (ut fit) dum aliud ex alio prouenit, cœpi uelle omnibus in commune consulere ac nihil quicquam prætermittere intentatum, quod in ea re, aut ad animæ salutem, aut ad uitæ honestatem facere uideretur. Et ita sensim, & quasi furtim, diuino (ut credo) afflatus flamine incidi in hunc amorem scribendi: atque sic de pudicitia conjugatorum multa passim accumulare studui quæ huic loco mihi uisa sunt cōuenire, & quæ prodesse multis, & obesse nullis possent. Interim uero dum accurate id præstare multa opera cōamur, liber creuit: & quum urceus à me cœpisset effingi, currente rota, exiit è manibus amphora. Euenit hic nobis in hac re ut de pane illo euangelico legitur qui, antequam distribueretur

retur, quinq; tantum panes fuerant: et ubi dispartiti sunt, duodecim cophinos, saturatis ex eo tot milibus hominum postea compleuerunt. Sicut ergo panis ille exiguus dū fragitur, & dispartitur, accreuit: ita & opus nostrū primo quidem tenue dum scribitur, & attractatur, ingens uolumen efficitur. Nec ab re certe factum, omnibus enim debitores sumus: nam & Apōstolus. Omnia (inquit) omnia factus sum, ut omnes facerem saluos. Quamobrem quum pleriq; hominum coniugatorum abusi licentia nuptiarum foede cōmiscendo sese tam cū alienis foeminis, quā eīam cum propriis uxoribus peccēt, & cōingalis continentiae impudenter metam transiliant: operæ precium uisus sum facere, si & hos ipsos, tam ex officio sacerdoti, quā ex inst. tuto opere adhorter, & moneam ut alienis toris insidiari desistant: atq; simul ut pudice sese habeant in coniugiis et nolint atrectare uxores proprias impudentius, quā par sit, & quā soleant fornicatores & adulteri alienas. Quamobrem boni & candidi lectores oratos uos uelim, ne nostros labores contempnedos putetis, arbitantes uestris oculis, & auribus profus indignos, q̄ eos de castitate inscriptos prima statim fronte legistis. Per legite quæso omnia sedulo, & cognoscite: nec uereamini hic quoq; aliquid fucis sui ac fortasse perituri alioqui temporis impartiri: non uos, credo pigebit: et ego si impetrauero satis mihi repensum, atq; plene satisfactū putabo. Paucis autē uobiscum de industria agendum censui, parique consilio sermonem hunc nostrum multa orationis uarietate respersi: ne mihi forte contingat, quod per multis scriptoribus quotidie uidemus accidere, qui uel propter prolixitatem abiiciuntur ab occupatis, uel propter ruditatē, à delicatioribus cōtemnuntur.

1 Cor. 9.

De matrimonio, & eius commodis. Cap. I.

Quæ ualis autem quantaq; fuerit semper apud omnes gentes sanctitas matrimonii, ac uis eius, tam

DD ii

DE PYDICITIA MATRIMONII

ad propagandam sobolem, quàm ad bene, beateq; uiuē-
dum, latere puto neminem, et propterea minime opus
fore censui, hic illius præconia accuratius pertractare. Fac-
ile est enim aut ex re ipsa, aut ex ipsius auctoris maiesta-
te, eius dignitatem præstantiamq; cognoscere. Non enim
non dignissimum haberi potest quod Deus instituit: ne-
que leue, cui tantus auctor benedixit, dicens. Crescite et
multiplicamini. Fuit namq; matrimonium ab illo opifice
Deo in principio statim creationis mundi, in amantissimō
paradisi loco, innocentiae illius primeuæ tēpore con-
stitutum, & conditum: quicquid dixerit antiqua, & uana
credulitas ethnicorum, qui institutorem matrimonii Cae-
cropem quēdam ferunt: eumq; iccirco fabulatur, esse bi-
frontem, q; primus omnium fuerit, qui foeminam ma-
remq; quasi in unum corpus coniugio copulasset. Sed
quoniam haud satis dignum est homine Christiano, in
rebus fertis eiusmodi fabularum deliramenta sectari, hæc
interim missa faciamus, & id quod uerum est hoc loco
solum modo referamus. Sacrarum etenim scripturas
rum ueritas habet, & pia religio nostra confirmat, ipso
sum Deum omnipotentem, non autem mortalem
quempiam, in primordio statim creationis inseparabile
matrimonii consortium statuisse: quod esset ueluti se-
minarium quoddam propagationis humanæ, quo lega-
tima soboles rationalis creaturæ, nulla unquam tem-
poris longinquitate orbe durante defineret: sed per nup-
tiarum copulam coniugii lege propagata, ubiq; te-
rum longe lateq; disseminaretur, ut coniunctione frat-
rum; & cohabitatione patruelium, atq; deinceps con-
sanguineorum familiæ constituerentur, quæ subinde,
quum ob frequentiam una domo capi non possent;
mox in alias domos, tanquam in nouas colonias exi-
rent: quemadmodum apes, quæ quum uno aluicari
præ numero teneri non ualent, examine facto, ad nouas
sedes inquirendas, foras euolant. Inde coeptum ex ea

hominum frequentia religiosius Deum coli, & congregari ciuitates, urbes construi, regna constitui, prouincias, orbem denique uniuersum, oppidis, uicis, uillisque ubique edificatis ornari, sicque adinueniri paulatim nouas artes, excogitarique disciplinas literarum: ac diligentiori cura agros excoli, & demum in dies parari commodius omnia ad usus hominum, & iumentorum. Xenophon Atheniensis in eo libro, qui Oeconomicus inscribitur, maritale coniugium sic comparatum natura tradit, ut per id non solum iucundissima, uerum etiam utilissima uitae societas iniretur: quum ex hac inuidua maris, & foeminae societate, adulta sobole adiutoria necessaria senectuti, necnon idonea totius uitae praesidia mortalibus pararetur. Dicebat, nam quum uictus, cultusque humanus non uti feris in propatulo, palatiumque in syluestribus, sed domi sub tecto curandus esset, praenecessarium fuisse utrumque sexum: alterum scilicet ut foris, & sub dio esset aliquis, qui labore, & industria sua compararet, quae ad commodum, & usum uitae postea tectis reciderentur: et propterea rusticari, nauigare, negociari, atque et belligerare erat necesse, ut cultui, uictuique idonea, & necessaria quaererentur. Quum uero partem iam res sub tectum essent opus fore altero dicebat qui & res illatas cautius custodiret & parcius dispensaret, atque id operis conficeret, quod domesticis esset postea usibus opportunum. Iure ergo dicebat natura comparatam esse operam utriusque: mulieris uidelicet ad domesticam diligentiam uiri autem ad exercitationem forensis. Et sic uero uiris natura ipsa calores, & frigora, itineraque, & labores fortius perpetiendos dedit: & pacis belli que officia in primis tradidit: mulieribus uero, quae eas omnibus his rebus inhabiles fecerat, domestica tantum negotia curanda praebuit. Sed quoniam hunc sexum custodiam, ac diligentiam assignauerat, timidorem ideo esse statuit quam uirilem: quando metus plurimum conferat ad diligentiam custodiendi. Quoniam autem necesse erat, for-

DE PVDICITIA MATRIMONII.

ris in aperto uultum, quærenti, nonnunq̄ iniuriã propulsa-
 re, uirum propterea quàm mulierem fecit audaciorẽ,
 Quia uero partis opibus, æquẽ fuit opus utriusq̄ memo-
 ria, ac diligentia in seruando, ac tuendo, non minorem
 fœminæ quàm uiro earum rerum usum tribuit. Verum
 quoniam simplex natura alterius sexus, non hæc commo-
 de omnia cõplecti poterat, ideo alterum alterius uoluit
 indigere ut qđ uni deest alteri statim p̄sto foret. Hæc Xe-
 nophon primo, Cicero deinde, qui eum latinæ consuetu-
 dini tradidit, quàm elegantissime. Addendum iis etiam
 uirum, ac mulierem: iccirca decentissime legitimo, ac
 certo connubio copulatus, ut habeat homo, quicum uis-
 to, uelut secum indigna, dignaq̄; læta ac trista, iocos, seria
 q̄; communicet, & quasi iuncto (ut aiunt) humero pot-
 tent quicquid aut lætius, aut grauius sit ferendũ. An hoc
 uideri parum debeat: qđ hi, uel iam defuncti relicta inter-
 rim de se prole, magna ex parte sui, modo quodam uis-
 deantur in ipsa propagine, ex filiorum nepotumq̄; suc-
 cessionibus superesse. Nam quum parentes ex sanguine
 ex ossibus, atq̄; e uisceribus suis in lucem liberos ædant,
 quid, aliud liberi dici possunt, quàm partes, & membra,
 & caro parètum? Quare Antoninus pius imperator Ro-
 manorum paulo ante mortem amicis dixisse refertur, se
 æquo animo obire mortem, quum filium superstitem sibi
 relinqueret, qui aliquandiu se per omnia iam defunctũ
 referat. Accedat quoq̄; ad hæc, qđ parètum ipsorum ima-
 gines, in ipsis liberorũ uultibus, uelut in speculo, sic sæpe
 numero exprimuntur, qđ idem penè uideatur, pater & filius,
 mater & filia: ut lac lacti (qđ aiunt) uix sit similis, & qui
 alterum nouit, utrinque nouerit: possis q̄; uel ex eo certo
 scire in ipsis iterũ liberis parentes fuisse renatos: atq̄; ouo
 (ut dici solet) prognatos eodem. Nam pater quidem in
 filio nou speciem suam tantum, sed seipsum quoq̄; sapi-
 us uidet. Quid: qđ præter uultum, eadem ferme ingenia,
 iidem mores comparesq̄; cultus eis ipsis sint, ac si essent

ex eo
 uis? A
 qđ inte
 meret
 Christ
 trem,
 carnes
 dico in
 expon
 & cor
 ecclesi
 se uir
 homin
 Paulu
 spiritu
 xu, ac
 terum
 tur in
 homin
 Quar
 bus
 H
 temple
 cerdos
 offeren
 nem ia
 qui de
 qđ lide
 qui nu
 domi
 homin

ex eorum capite nati, ut dicunt Mineruam ex capite Iouis. Additur etiam ad dignitatem, & laudem matrimonii quod inter septem sacramenta ecclesie id ipsum quoque annumeretur. eo quod signum sit sacrae rei: scilicet coniunctionis Christi, & ecclesie. Scriptum est enim relinquet homo patrem, & matrem, & adhærebit uxori suae: & erunt duo in carnem unam. Sacramentum hoc magnum est: ego autem dico inquit Apostolus in Christo & ecclesia. Quod sic exponitur: ita inter se coniuges mutua debere animorum & corporum coniunctione copulari: sicut Christus cum ecclesia uoluntate, & natura copulatur quum idem ipse se uelut sese humanae coniunxerit, naturae, in similitudinem hominum factus, et habitu inuentus ut homo sicut idem Paulus nos edocet. Coniuncta est ergo sponsa sponso spiritali copula, & carnali: id est indissolubili charitatis nexu, ac uera humanae conformitate naturae: quorum alterum significatur per consensum animorum, qui requiritur in coniugio: alterum commixtione diuersi sexus, qua homo generatur ab homine naturae qualitate conformis.

Gene. 2.

Ephe. 5.

Phili. 2.

Quantae semper curae fuerit Hebraeis, ac caeteris gentibus suscipiendae proles negocium. Cap. II.

Hebraeis autem tantae curae olim generatio prois fuerat, ut coniugati, quibus liberi non essent, execrabiles uulgo fierent: atque indigni propterea, qui in templo rem diuinam facerent. Idcirco Isacar summus sacerdos oblationes uiri alioqui optimi Ioachini de more offerentis despexisse dicitur, quod indignum putasset hominem iam aetate prouectum offerre in templo munera, qui de se non dum prole aliquam suscepisset. Ad id facit quod iidem Hebraei annum integrum immunem darent his, qui nuptias contraxissent: ne procederent ad bellum, sed domi absque culpa uacarent ut eo scilicet munere allectos homines ad contrahenda libentius connubia prouocarent.

Deute. 24.

DD ilii

DE PVDICITIA MATRIMONII

rent: simulq; ut incumbere attentius eo anno rei uxori-
 riam, & liberius negotio procreandæ sobolis operam da-
 rent. Romani quoq; haud multo secius: & ipsi augendæ
 prolis cupidi, eo qui ad senectutē coelibes peruenissent,
 certū æris pondus multæ nomine in ærarium iudicāt
 deferre: & queri de tali multæ aufos duplo multabant.
 Hoc. n. per legem duodecim tabularum iure facere uide-
 bantur, ubi auctore Cicerone legebatur, Coelibes esse pro-
 hibento. Contra uero conjugatis, ius liberorum, & cōgrua
 riam principum, & munera ex publico ærario, & immunita-
 tates alias extra ordinem iidem ipsi conferre consueue-
 rant. In urbe. n. eos qui tres in Italia, q̄ quinque in provin-
 ciis, qui septem ex uxore legitima liberos habuissent, im-
 munitate donabantur. Erant quoq; Romæ Proletarii ad
 prolem populi frequentandam: sic dicti, q̄ gignendæ pro-
 li ultra ceteros, ex officio, præcipua cura uacarent. Nec
 ascribebantur hi militiæ nisi difficilissimis. R. publicæ tem-
 poribus: sed erant domi liberis operam dantes. Id et mu-
 neris atq; honoris fecunditati Senatus Romanus defer-
 re cōsueuerat: ut in ordinibus honorum, ac magistratuum
 præferret, non cui plus ætatis, sed cui plus fecunditatis in-
 ter. Vnde lex Julia. Priori, inquit, ex cons. fasces sumendi
 potestas sit, nō qui plures annos natus est, sed qui plures
 liberos, quā collega, aut in sua potestate habet, aut bel-
 lo amisit. Masilienses item Romanorum amicitia, &
 morum seueritate conspicui ex sexcentis primariis popu-
 li senatum suum cōstituebant: quorum duo longe ce-
 teris honore & dignitate præstabant: sicut apud Romanos
 cons. uerum ex illis nemo Timitus, (id enim digni-
 tatis illius nomen erat) eligebatur, nisi liberos haberet. Ly-
 curgus quoque legē tulit, ut qui uxore non duxisset, a sta-
 te arceretur a ludis, ac spectaculis: hyeme, nudus foris ex-
 curret, contemptibilis omnibus, propterea q̄ legibus non
 paruisset. Plato quoque & ipse in suis legibus mandat, ut
 uir, uxorem a trigésimo anno usq; ad .xxxv. ducat, qui

uero
 Et pro
 tremu
 crific
 sacrifi
 conti
 quis l
 piente
 tellex

Ma

E

his qu
 sunt n
 tulanti
 pariter
 ret ho
 libidin
 ob ren
 tamen
 rim lib
 immin
 ter. A
 cation
 Probe
 in post
 cundis
 que in
 nem a
 me fa

uero non duxerit pecunia mulctet, & afficiatur dedecore.
Et propterea legitur eum ipsum Platonem quum ad ex-
tremum uitæ diem castam, ac cœlibe uitam duxisset, sa-
crificasse naturæ salacem gallum gallinæcum: quasi eo
sacrificio placaretur sibi natura, quam uiolasse sua ipse
continentia uidebatur. Ridicule sane factum: tamen
quis hoc neget à sapiente factum, etiam si minus sa-
pienter sit, quum id ipsum a Platone factum fuisset in-
tellexerit.

Matrimonium etiam in solum remedium incontĩ-
nentiæ decere. Cap. III.

ET si constat, ut pauloante dicebã matrimoniorum
causam primam atque præcipuam esse debere sus-
cipiendæ prolis desiderium: ueruntamen neque
his quoque qui generare desperant, nuptiarum solatia
sunt neganda: ut uel eo saltem remedio libidinis pe-
tulantia reprimatur: et fornicationis uitium, nomenque
pariter fugiatur. Facile enim posset dum licite nequi-
ret homo uti muliere uel lasciuiæ carnalis impulsus, ad
libidines illicitas, & ad spurcitiâs carnis delabi. Quam
ob rem licet prolis causa matrimonium constitutum sit:
tamen ubi etiam nulla spes prolis fuerit si ugens inter-
rim libido suadeat, & periculum aliquod fornicationis
immineat, non est quod quis illud contemnendum pu-
tet. Ait enim Apostolus ad Corinth. Propter forni-
cationem autem unusquisque uxorem suam habeat. 1 Cor. 7
Probe sane. Nam sicut matrimonium firmissima
in posteritatis columem solet esse foecundis: sic in fe-
cundis tutissimum profugium incontinentiæ: ut quis-
que interim licite re uenerea uti, & ex plere libidis-
nem absque noxa libidinis ualeat, quatenus id legitimo
me faciat: neque obstet præterea quicquam quo mi-

DE PVDICITIA MATRIMONII.

1 Cor. 7. nus honeste riteq; perficiatur. Scriptum est enim lōge melius esse nubere, q̄ uri: et Qui duxit uxorem non peccauit. Tollenda ergo fuit omnis occasio fornicationis: & lasciuia senum quoquomodo nuptialibus pedicis constringenda: quando nec ratione tranquillitatis, nec uitæ melioris gratia eis suaderi possit, meliorem esse matrimonio cœlibatum. Quomodo autem uxor eiusmodi, & si re uera sit uxor, appelletur tamen alicubi in sacris literis concubina, q̄ tantummodo concubitus causa ducta sit, satis diffuse superius dictum est libro secundo.

Valde esse naturæ consentaneum homines matrimonio copulari. Cap. IIII.

MVnus etenim matrimonii, quod attinet ad maris, fœminæq; consortium, adeo naturale est, ut etiam uolucres penè omnes faciant matrimonia ita ut nullus sit tam rapax miluus, aut tam solitarius accipiter, qui non coniugium appetat, & nidum cōgerat: ubi tanquã in geniali toro concordi animo cum sua pari, quasi cum sua matre familias, initam diu coniugii societatem retineant. Ibi namq; ova simul confouent, fœtus educant, atq; ab omni iniuria, quatenus illis licet, pari cura studioq; tuëtur. Fertur etiam Æthneus piscis, ubi speciei suæ fœminam tanquã coniugem semel agnouerit, alias omnes solitus esse intactas relinquere, & illi soli tantum uacare, uelut coniugil inuptiarumq; foedere iunctus. At quanto ad id pronior est homo: qui suo pte ingenio & studia societatis arctius complectitur, & natura ad matrimonium propensius inclinatur. Socialis quidem est, & ideo ceteris animantibus ad societatem sua ipsius natura procliuior. Verum præcipua, & prima societas hominum esse uidetur, ut uir fœminæ, & fœmina uiro ante omnia, et in primis matrimonii societate iungatur. Quod ubi ex sententia utriusq; succedere contingit: optimum sane præfili

um, ac tutissimum perfugium degendæ foeliciter uitæ illis ipsis coniugibus partum est siue prosperitate fortunæ letandum sit, siue afflictis rebus perpetiendum. Viri sane solatium maximum est uxor proba, & pudica: et e conuerso optimum uxoris præsidium prudens, & cordatus maritus. Relinquet homo (dicit dominus) patrem, & matrem, et adhærebit uxori suæ. Quid perfectio dulcius, quàm habere qui cum æque atque tecum audeas omnia communicare: cuius possis omnia tuto committere cuiusq; mandare fidei iuxta atq; ipsi tibi? Item quid iucundius quàm cum illa esse, atq; assidue uiuere, cui sis non beneuolentiæ solum, atq; animorum coniunctione, sed et corporum si mulq; communium liberorum mutua, ac insolubili quadam colligatione copulatus? Sed id quoq; prætereundum non est, rem quidem uxoriam omnes fere accusare, sed omnes ferè & sequi & appetere, quod accusant: eosq; ipsos sæpe, qui aliquando coniugium calumniati sunt, actutum mutatos, etiam plus æquo diligere. Quod non aliunde profecto existimamus prouenire, quàm q; matris moniū & naturale sit, & hominis proprium: licet ex peruersissimis quorundam moribus, & ob inconstantiam mulierum, id ipsum plerumq; quod alio qui gratisimum uideri solet odiosum, ac triste fiat. Nam si semper mulieres obsequentes conubiorum legibus, usq; quaq; cum uiris suis conuenirent, non dubitassent pleriq; sapientes de duenda uxore decernere, nec esset fortassis tam necessarius sacerdotibus cœlibatus, ut satis superq; diximus superioribus libris. Verum sicut in coniugio, ubi cœcordibus animis uiuitur, nulla est foelicitas uitæ potior, ita quoque nullum uitæ genus, si secus accadat hominibus tristius, & ærumnosius. Non ergo semper ut honestissima res est cœiugium ita & quietissima: quãdo sæpe disparitate morum, quod de sui natura habetur optimum, in foelicissimum reddi possit. Circumspicere itaq; debent homines ut in ineundis cœnubiis, mutua, & ingenii & morum (qua

Gene. 2.

DE PVDICITIA MATRIMONII

tenuis dicet) similitudine copulentur: ex quo omnis con-
cordia, vitæq; societas coalescit: quæ uel una (si recte
conuenit) reddere potest iucundum fortunatumq; coniu-
gium. At qui uero ut id contingat, non nostræ omnino
est facultatis nec tam diligentiae aut fortunæ fidendum
quàm diuino potius iudicio cõmittendum. Quo circa
hoc ipsum matrimonium non nisi bonis auspiciis pie
sancteq; & Deo auspice faciendum est: ut quondã maio-
res nostri facere cõsueuerunt t qui nisi sacris rite peractis,
& nuncupatis prius uotis rem tantam aggredi non aude-
bant. Nam quid tam peruersum preposterumve fieri aut
excogitari potest, quàm quod nunc plarimq; omnes faci-
unt adolentes: qui non Deo, ut homini christiano par-
est sed ineptis ominibus, consultisve sortibus, gentiliu-
more, opes, genus, formam, factionemq;, ac eiusmodi
alia quæuis uana prius quæritant in eligenda uxore,
quàm pudicitiam, quàm prudentiam, quàm mores.
Nam modo iuxta illud.

Protinus ad censum, de moribus ultima fiet Questio.
Minime ergo mirandum, si his sæpenumero male succ-
cedant matrimonia: quæ tam peruerse, & inconsulto ma-
lisq; artibus, malisq; desideriis sint ab initio auspiciati.

Quomodo honeste habere sese debeant coniu-
ges in re uxoria, Cap V.

Gene. 1.

Scire autem homines debent non tam ad perfruen-
dam uoluptatem, quàm ad quædam liberorum
procreationem se esse uxoribus copulatos: quod
est primum & potissimum in matrimoniis sancendis: di-
cente dpmo. Crescite, & multiplicamini, & replete ter-
ram. Cæterum quum fieri nequeat, nec forte etiam expe-
diat, ut ea copula sua careat uoluptate: seruanda est in ea
re, ut in omnibus uitæ officiis, et cõtinẽtiæ, & moderatio

nis cert
stianum
atq; pra
scit poti
pẽfatio
glitum
dialnas l
causa fu
etiam in
pudoris
præsent
steritatis
se debet
dium, fo
domestic
modi, q
omnino
pedisequ
lasciuam
stari uol
tor. hic u
malier, q
non uxo
matrimo
dem uult
terea ma
quasi ma
enim aliu
minæ stu
nequaqua
gimo, &
quodã fu
nq; nequ
to turpius
trãscendẽ

his certa & præscripta regula quæ deceat hominē Chri-
 stianum: qui non eam ipsam uoluptatem, tanquam finē,
 atq; præcipuum matrimonii bonum appetit, sed agnos-
 cit potius uti mercedem, & præmium seruitutis, & recō-
 pensationem cōiugalium tædiorum. Tunc enim uere le-
 gitimum censetur esse matrimonium, quum secundum
 diuinas leges, non uoluptatis magis affectu, quàm prolis
 causa fuerit facta coniunctio. Quæ obseruantia, quum
 etiam in pecudibus inueniatur, quàm nefarium est si id
 pudoris rationales homines & presertim Christiani non
 præstent. Sit ergo susceptio liberorum, aut spes po-
 steritatis in uoto: quod primum, atque præcipuum esse
 se debet in matrimonio contrahendo: subinde reme-
 dium, fornicationis: uoluptas uero, & procuratio rei
 domesticæ, fauores, opes affines, partium studia, & eius-
 modi, quæ suadere coniugium plarisque solent non
 omnino præeant ante ut dominæ, sed pone potius ut
 pedisequæ nuptiis subsequantur. Nam qui ad omnem
 lasciuam pronus solius libidinis causa coire, & deles-
 tari uoluptuose magis quàm generare studet, scortas-
 tor hic uerius esse dicitur, quàm maritus. Itidem &
 mulier, quæ uoluptati, & non fœcunditati deseruit,
 non uxor appellanda est, sed scortum. Neque enim
 matrimonio recte fruitur, quæcunque commisceri quis-
 dem uult marito, sed dolose, quo minus efficiatur ino-
 terea mater enititur: quum a matre matrimonium,
 quasi matris munium pro certo dicatur. Quid est
 enim aliud matrimonium quàm legitima maris, ac fœ-
 minæ studio gignendæ prolis coniunctio? Quo circa
 nequaquam ueri mariti existimandi sunt, qui non les-
 gitimo, & honesto amore, sed libidinoso, et insano
 quodâ furore correpti, eos âplexus, eos lusus eam deo-
 rum nequitiâ immiscent coniugiis, ut uxore pene q̄ scoro-
 to turpius abutatur: et iura, legesq; cōiugalis tori neq̄ter
 transcendentes, in cuiuslibet fœdisimæ libidinis parathrū

DE PVDICITIA MATRIMONII.

se precipitant. Quis ignorat foedari pudicitiam ma-
 monii, si meretriciis sordibus misceatur? quum nō nisi ue-
 recundus, et parcus esse debeat usus sancti, legitimiq; co-
 nubii. Nullus est quidē pudicitiae locus, ubi quis statutos
 legibus fines pudoris excedit. Et enim si iniquum est pos-
 sidendi cupiditate transgredi limitem agrorum, quanto
 iniquius coeundi libidine subuertere, ac pertransire limi-
 tes morum? Gignendorum quidem liberorum in matri-
 monii concessa sunt opera: et ea, quae in eiusmodi re in-
 esse solet, honesta, et moderata uoluptas aut illa quae for-
 de, et intemperanter ex illicitis meretricum amplexibus
 ab incontinentibus captari consuevit, est omnino pudicitiae
 coniugibus interdicta. Sapiens enim uir, et pudicus ma-
 ritus iudicio amabit coniugem, non affectu: nec ad eam se
 se permittet impetu libidinis ferri, sed cum pudore potius
 us seipse moderans, aut naturali desiderio, aut studio pro-
 pagandae generationis accedet. Coniunctionem etenim
 maris, et foeminae legitimam (si rem ipsam recte pensamus)
 sola efficit procreandae sobolis ratio: uel saltem eui-
 tandae fornicationis intentio: quicquid ultra est, a mat-
 est. Attendendum itaque est diligēter in re uxoria, ne quo-
 modo honestatis, aut modestiae transiliantur fines, quae
 dem notissimi sunt, et certi: nisi malint plarique dissi-
 re se nescire quam cognoscere.

Qua licet & sequitur pudor est miscendus amori.
 Ut ait poeta Ex quo et Aelius Verus, qui Cesar est dictus
 et si fuerat impudicus, tamen fertur uxori conquerenti de
 extraneis uoluptatibus, dixisse, Patere me per alias ex-
 cere cupiditates meas. Vxor enim dignitatis nomen est
 non uoluptatis. Modeste igitur maritali uoluptate fru-
 dum est: neque impudenter hic quicquam agendum quod
 duae sanctissimae res sacramentum scilicet et pudicitia po-
 riter polluantur. Quicumque enim in matrimonio honeste
 ste, ac pudice uixerit, ex satu euāgelici seminis fructum de-
 demessurus tricesimum: qui uero impudice et meretrici-

Matth. 13

elo amore lasciuiet, is est ut asserit Apostolus cum adulteris grauisima in stagno ignis, et sulphuris lasciuia suae 1 Cor. 6 poenas daturus.

Valde impudenter facere qui sponsam cognoscat ante traductionem.

Cap. VI.

Reprehendendi mihi etiam uidentur esse hoc loco indiscreti, et improbi nonnullorum adolescentium mores, qui ubi primum sponsalia pepigerunt, absque ulla reuerentia connubialis sacramenti, quod in templo auspiciis diuinis prius peragendum fuerat, clandestine intemptiuoque concubitu insciis, inuitisque parentibus, sacras alioqui nuptias impudenter incestant, insidiati per malas artes puellari simplicitati, ut ante explanationem, atque traductionem uirgo stupretur: et mater fiat, antequam uxor habeatur. Quid quod in plerisque istorum quoadque tam caecus libidinis ardor exarsuat, ut ubi fraudes non succedunt inferant nefarie et impie puellis ipsis in bellibus uim: ut stupratores rectius eos dicas, quam sponfos, et hostes aequius quam maritos: ab hostibus enim ui rapimus, ab amicis autem ita licite demum, si ultro concedatur, accipimus. Quanto rectius ille patriarcha Iacob, qui quum Rachelem amaret, perdidit, eamque septem annorum seruitio ex conuentione iure sibi uxorem habere meruisset, nunquam tamen neque amoris interperantia neque consuetudinis occasione interim impudentius quicquam tentauit: aut hanc ipsam lasciuus tetigit, quod sororem decuisset: quin obtusa ei altera sorore pro illa, et septem rursus annorum pactione renouata, quanquam illa unis aedibus, et communibus pascuis uersaretur, integram tamen, atque inuiolatam usque ad praescriptum sibi a socero tempus seruauit. Hinc ex tam auspicato, tamque sancte inito conubio exorta est postmodum soboles illa generosa duodecim tribus Israel, quae totam fere Sy-

Gen. 29

DE PVDICITIA MATRIMONII

8.103
Tobi. 8. riam, atq; Ægyptum repleuerat, Nō ne et Tobias quog
iunior per tres dies, ac totidem noctes in eodem cubicu
lo, cum sponsa sua in castitate & oratione unanimiter per
seuerans meruit saræ nuptias habere fortunata:, quæ ali
is eatenus procis fuere usquequaque letales: Talia pro
fecto deberent esse sponsalia Christianorū, & multo fec
liciora contingerent: utpote diuinis auspiciis, rite, pie,
et humano more legitime celebrata.

Secubandum esse quandoque coniugibus quo ua
cetur liberius diuinis. Cap. VII.

Sunt præterea in matrimoniis stata quædam tem
pora legibus præscripta, quatenus et ab re uxoria,
& ab omni prorsus concubitu sit merito continen
dum: quo liberius, quoque mundius Deo rei q; diuinæ ua
cetur. Neque enim qui nuptiis copulati sunt, omne tem
pus liberam inter se habere debent ad coitum: sed sicut
tantum temporibus, & necessitatibus eo uti quatenus
ceat. Nam ut sapienter dictum fuit à sapiente, tempus
amplexandi est, & tempus longe fieri ab amplexibus.
Eccle. 3. Oportet enim sacris, obseruandisq; diebus à maritali
toto mutuo consensu ablegare prorsus uenerem, ac rece
dere ab opere nuptiarum ut per id tempus, iuxta consi
liū Apostoli, intermisso usu coniugii, qui habent uxores
1 Cor. 7. tanquam nō habentes sint. Id autem quando præstari
fuerit hac optima regula. Apostolus idem præscripsit
Ibidem. Nolite inquit fraudare inuicem, nisi forte ex consensu
tempus, ut uacatis orationi. Debent ergo coniugati, cum
diuinis præstant rebus operam, etiam licitis alio qui am
plexibus abstinere, ut appareant in conspectu domini pa
riores. Habet enim nescio quid sordis corporeus ille con
tactus haud congruens ullo pacto spiritui, et rei diuinæ
eui intenditur. Quo circa nec Dauid quidem panes sa
eros prius edere permissus est, quàm interrogatus à sa
cerdote,

sacerdote, quādiu abstinuerit ab uxore. Sed nec populus
 Israeliticus audietur legē, nisi & mūdus, & castus in
 concione cum cæteris apparebat. Quamobrem &
 Moses diuino iussu eidem populo mandauit, ut comes
 dentes agnum paschalem lumbis accinctis starent, & pe
 rendino die sese ab uxoribus continerent. Quid iis mo
 do faciendum esse censemus: qui non pane tantum, &
 agno illo mystico, sed quod illius panis, & agni typo
 præfigurabatur, ueluti parant hoc est sacrosancto corpo
 re & sanguine Iesu Christi uiuentis, Dei, redemptoris, &
 iudicis nostris? Qui quidem nobis sub panis specie su
 mitur ad salutem, quicquid sub agni uocabulo à Ioāne Bap
 tista fuit olim & digito, & uoce monstratus. Maior hic
 planè nos sacrificandi puritas decet, quàm patres quon
 dam illos nostros in immolatione hostiarum: tantoquā
 sane purior, quanto purius est spirituale negotium, quā
 carnale: & sacrificii ueritas, quàm figura. Ad belluarum
 profecto naturam proxime accedunt, qui nullos dies sta
 tos habent, quibus sese cohibeant, quominus laxas, libe
 rasque rei ueneræ habenas dimittant. Nihil est sane ho
 mini præsertim Christiano in uita foedius quàm nimius,
 & immoderatus, etiam cum propria uxore, concubitus.
 Etenim si uel maritalis coitus, nisi ad suscipiendam so
 bolem certis legitimisque temporibus fiat, carere culpa
 non potest: quid quum in eo immodestius quicquam
 agatur, quod iniuriam, et dedecus connubiali pariat sa
 cramento? Quare discite coniugati propter Deum ab
 his ipsis etiam abstinere, quæ uel parum culpæ habeant,
 uel cum uenia tantum fiant: ut nitidi, & mundi appareat
 tis in conspectu domini. Tunc enim bonum est mulie
 rem non tangere, & in matrimonio coniunctos delectari
 interim operibus cœlibatus, et sic mūdus placare do
 minum, sicut docet propheta dicens. Egrediatur sponsus
 de cubili suo, & sponsa de thalamo suo, & reliqua quæ
 sequuntur. Sed beati Ambrosii uerbū nō putauī omnino

1 Reg. 21.

EXO. 19.

EXO. 12.

Ioel. 2.

E E

DE PVDICITIA MATRIMONII

hoc loco reticendum . Si causa, inquit, procreandorum filiorum ducitur uxor, non multum tempus uidetur concedi ad ipsius usum, quia dies festi, et dies processionis, et ipsa conceptus, partusq; ratio, iuxta legē cessare usum carnis his debere temporibus demonstrant . Hæc ille. Quid si uir senex fuerit, & mulier anus turpe est sane letuere eos amplius coniugio, & uacare libidini : quos decet uel fouere senectam uel spiritualibus studiis inhaerere, carnis uoluptate omnino reiecta.

Minime decere uirum ad menstruatam uxorem accedere, uel puerperio decubantem. Cap. VIII.

CAuendum insuper maritis est, uel in primis, ne uolo pacto uxorem menstruo profluuiio laborantem, aliis uel male affectam morbis adeant: ne forte præterquam quod sordidissimum, atque inhumanum est concepti etiam eo tempore foetus uitio corrupti sanguinis & ipsi male afficiantur, & lepram, foedam ut scabiem contrahant, allaturam paribus multas molestias, & magna, atque longa fastidia. Hinc est enim ut ædi plerumque uideamus partus uariis & inuitatis morbis obnoxiosos cæcos, mutilos, claudos aliave quapiam deformitate et ipsos statim partu notabiles, Id autem adeo abominabile olim in ueteri testamento fuisse comperimus, ut etiam am Moses lege cauerit, ne quis prorsus cum muliere fluxum menstruum patiente misceretur alioqui ambo interficerentur. Et similiter purgationi post partum purificatione eodē auctore præscripti sunt dies, quibus ad uxorem nemini licitum esset accedere . Indecorum est, namque indignum honesto uiro, nec abest credo a magno flagitio, per hæc tempora tam male affectis uxoribus commisceri, atque eas foede antequam inundatio illa profluuii sanguinis effluat uenereo opere atrectare . Sed etiã si gerat

Leuit. 20.
Ibidē. 12.

uxor utero (nisi fornicationis metus aliter suadeat) pudicos cōiuges sese à concubitu continere par est: sicut legitur de Zenobia Perfarū regina Odenatī regis uxore, quātate fuit continentia, ut nunquā nisi tentatis cōceptionibus admiserit uirū. Nā hæc quū semel cōcubuisset expectatis mēsis continebat, si forte grauida foret, ut si minus rursus quærēdis liberis opam daret. Fuit hæc una omnium foeminarū sane animo, & fortitudine plusquā uirili, et ad arma potius, quā ad colū, aut fufum genita: uicquā deo ut Aurelianus Augustus de ea multo labore in plio suo perata, non erubuit Romæ agere tanquā de potentissimo rege triumphum. Cæterū non est hæc in ea tanta continentia à foeminis in exemplum trahenda, sicut nec in prællis. Id tamē uirorū potius officium esse putarē, quā foeminarum: attamen nō præstandum, nisi ex consensu mutuo, et quatenus ita res poscat, et uxor nō queratur. In his, nō ius est mutuū, & ppter imbecilitatem utriusque sexus, nō minus hic præsto esse debet obsequium uiri, quā foeminae ne quid interim matrimonialis pudicitia detrimenti patiantur. Nulla ergo lex præscribitur cuiquam in ea re, quoniam uxor non habet potestatem sui corporis (ut docet Apostolus) sed uir, et similiter nec uir non habet ius sui corporis, sed uxor. Quamobrem sit honorabile cōnubium in omnibus, & torus immaculatus, a motis inde procul abominandis libidinibus in quibus (ut diximus) nec uxor marito, nec maritus uxori ulla obsequii lege tenetur. Admonere hæc superfluum uideri potuisset, si pudicis, & honestis tantum coniugibus scriberemus, & non potius foedis, & adulteris, ut corrigantur, quibus nihil tam nefarium est, quod uitandum putent, nihilque tam abominabile, quod horreant: modo suam nefariam, furiosamque libidinem expleant.

Quam sobrii esse debeant, qui liberis procreandis dant operam.

Cap. IX.

EE ii

DE PVDICITIA MATRIMONII.

Non erit ab re his fortassis addere, quam sobrii
 q̄q; modesti esse debeant, qui gignendis liberis
 dant operam: quando hic de coniugatorum pu
 dicitia, modestiaq; dicatur. Plutarchus insignis auctor
 præclare in libro, quem de educandis liberis inscripserat
 maritos præmonet, quum generandi causa mulieribus
 sese coniunxerint, ut sobrii & modestissime epoti sint:
 quoniam euenire plerūq; solet, eos, qui à parētib; ebrii
 is uel bene epotis seminentur, postmodum, & uini auis
 dos, & ebriosos supra modum esse: et temulentos facile
 atque frequenter fieri. Ea propter Diogenes adolescentem
 quendam intultus, qui ex temulentia furebat, adol
 lescens, inquit, ebrius te seminauit pater. Id quoq; non re
 tituit in suis legibus Plato: qui præcepit uinum nequa
 bibendum esse uiro, uel mulieri ea hora qua liberis ope
 ram dare constituit. Idcirco Persas legimus, qua die cū
 uxoribus essent congressuri, nihil præter malum, aut me
 dulam cameli uesci solitos. Verum sicut sobrietas cor
 poris ad gignendæ prolis operam magno opere consen
 tanea est: ita & animi tranquillitas summe necessaria. Prop
 terea ut uino, & cibo: sic & ira, & odio maxime tempe
 randum est. Quandam enim nescio qua occulta uis ex
 animo in corpus transiliunt uitiorum contagia: et e cor
 pore rursus in animum. Est enim animaduersum ab his,
 qui rerum naturas curiosius perscrutantur: q̄ ut stupidos
 stolidi, & ebriosos bene epoti generare cōsueuerunt, sic
 et furiosos, & impios iracundi. Id etiam prædictis ad
 dunt, ad gignendam prolem congressus raros aptiores
 esse, quam frequentes atque etiam multo salubriores.
 Quod Pythagoras & ipse uerum esse confirmat, ita de
 uenereorum tempore frequentiaq; diffiniens. Venerea
 inquit æstate non sunt facienda, autumnō, ac uere raro:
 nam omni tempore grauiasunt, sed æstate mortifera.
 Etenim præcox senium, & multi sæpe morbi, & multa
 poenitenda solent intempestiuam uenerem sequi. Rogat

fus autem is à quodam quo tempore potissimum esset
coeundum cum foeminis tunc inquit, quum te ipso in,
firmior effici uelis. Medici item nostri eum tantum con-
cubitum ducunt esse salubrem, qui uel raro, uel alternis
noctibus, siue per maiora interualla fiat. Scribunt iidem
de hac ipsa re curiosius multa, quæ satius duxi pertransi-
re, quàm lectorem uerbis superfluis onerare.

Quod uxores maritis obtemperare non de-
beant in his, quæ ab eis turpiter petun-
tur. Cap. X.

Illud uero prætereundum non est, at in primis cauē-
dum, ne alliciatur uxor blanditiis ad illicita: ne mi-
nus aut ui, aut dolis, indicatur ad perpetiendā nefas-
ria, quæ ut foeda factu sunt, ita & memoratu nefanda,
nec sane digna ut hic à me expressius proferantur. Et, n.
sunt quidam adeo impudentes, atque ita rationis, & hos
nefastis immemores, ut cōtra ius, fasq; misellas muliercu-
las blandis munusculis captent, atque eas sibi in omnio-
bus dolo malo morigeras, atq; obsequentes reddant.
Sunt etiam qui eas ipsas quum nolint: minis, uiq; cogāt
contra honestatem, & decorum inuitas sustinere. Ne qua
quam tantum iuris debet esse in uxores maritis, ut etiam
in his, quæ improbe, incestuose petant, mos sit illis ul-
lo pacto gerendus. Nam sicut uiris turpia, & obscœna,
quæ præ uerecundia pudet fari, imperare turpe est: ita
pari iure uxoribus foedis, ac turpibus maritorum uotis
parere nefariū. Corporis, enim pudicum usum uxores
maritis debent, non monstruosos, & præter hominum
naturam turpiter ex cogitatos concubitus: similiterq;
uoluptatem, quæ naturaliter in eis rebus inest, non præ-
posterat, atq; nefarias libidines, & quæ etiam in lupas
naribus à meretrice, non nisi grauatè, & difficile impe-
trantur.

DE PVDCITIA MATRIMONII

Modestiae rationem habendam esse a coniugibus in oculis omnium, & praesertim liberorum. Cap. XI.

Nec indignum id quidem monitu arbitror fore, et si sit forsitan parum honestum dictu, inuenti plerosque; hac nostra tempestate, qui ita impudenter planeque effrontes sint, ut Cynicorum more, uel canum potius, quod id nomen sonat pro nihilo ducant, palam, & in propatulo attractare, & amplexari uxores, quo nihil profecto foedius esse potest probo, atque honesto homini. Vxorem quidem amplecti licet: sed quatenus id in opere maritali, & semotis arbitris, atque in occulto fiat. Nam agere in oculis, quod natura abdidit: & proferre palam quod pudor arguit, non sani esse hominis, non est qui sanus neget. Idcirco qui sanae mentis sunt, ac modeste sobrii, ea, quae natura occultauit, seorsum ab oculis hominum summovent: dantque operam, ut id quam occultissime fiat: ne caninos illos philosophos uel canes ipsos potius imitari uideantur. Siquidem dicebant hi non debere quinquam pudere quicquid cum uxore prolis causa committat: propterea quod, quicquid iustum est, id ipsum in cetero, in foro, in uis, publice, palamque honeste decenterque fieri possit. Vicit tamen (ut dicit Augustinus) pudor naturalis uanam errantemque sententiam. Nam et si perhibebant hoc aliquando gloriabundum fecisse Diogenem, ita putantem sectam suam nobiliorem futuram, si in hominum memoria insignis eius impudentia figeretur: postea tamen a Cynicis fieri cessatum est: plusque ualuit huiusmodi pudor, ut erubescerent homines hominibus, quam improbus error, ut homines sine pudore canum similes fierent. Esse tamen id nescio quo pacto admirabile non negamus quod quum omnia recte facta in lucem soleat exponi, ut uideantur: hoc unum recte factum sic homines appetere, ut omnes erubescant uideri, dum fiat. Quis autem

nescit quum liberi procreentur, quid inter se coniuges fa-
 ciant, quandoquidem uxores ad hoc agendum, tanta ce-
 lebritate ducantur! Verum tamen quum agitur, unde li-
 beri nascantur, nemo aliquem, nec quenquam minus q̄
 liberos, qui inde iam nati sunt, testem fieri pmittit. Huius
 est ergo naturæ id factum, ut sic noticiam, ac lucem appe-
 tat animorum, ut tamen prorsus conspectum fugiat ocu-
 lori. Quo circa legimus Lacedæmonios in ea re adeo
 magnam habuisse pudoris rationem, ut auctore Plutar-
 cho, coniuges apud eos nunq̄ nisi noctu, & amoto lu-
 mine miscerentur. Accedebat enim uir ad sponsam qua-
 dam cum religione uerecundus, & timidus, ne quis eti-
 am ex intimis se deprenderet. At nostris temporibus,
 non solum lucernæ fulgore, uerum & interdiu, & ferino
 more, & plerunq̄ in conspectu filiorum, sine ulla uerecū-
 dia osculantur sese uicissim coniuges honesto fortassis
 animo, sed exemplo certe malo. Hiero Syracusanus Sici-
 liæ tyrannus (ut ferunt) conjugali reuerentiæ tantum tri-
 buit, ut crimen arbitretur uel maximum lasciuus cū
 uxore iocari: quare Epicharmo poetæ comico multā
 grauisimā indixit, q̄ cum uxore effudisset palā iocum
 nescio quem lasciuum, & indignum matrimonii hone-
 state. Etenim quod ad pudoris attinet rationem, conuin-
 cuntur huiuscemodi coniuges multo impudentiores ef-
 se Elephantis: qui (ut perhibent) indigne ferunt in
 coitu sese depræhendi: quasi norint & ipsi, quā scæde
 sit coire in propatulo, ac eiusmodi pudeat sceditati. Sed
 & Cameli, quum libet coire, recessus, & solitudines quæ-
 runt, quo nemo facile possit, præter armenti pastorē acce-
 dere. Quin & felibus idem fere pudor concubitus inef-
 se natura uidetur: quæ seorsum in conspectu hominū no-
 ctu præsertim, & in latebris coeant Abstineant itaq̄ sese
 coniuges ab eiusmodi sceditatibus quatenus eorū libe-
 ri nec suspicari quidē possint parētū cōcubitus, ne dum
 uidere, Corrūpūē. n. animi puerorū obscenitatib⁹ istis:

DE PVDICITIA MATRIMONII

et propterea saepe contingit, ut ab impudicis parentibus educentur liberi etiam impudici.

Scilicet expectes, ut tradat mater honestos:

Aut alios mores quam quos habet.

Ut ait Satyricus poeta. Satis quidem constat, quale cuiusque fuerit puerilis educationis initium, tale quoque fore reliquum aetatis, quod sequitur. Cato propterea ille censor, (ut legitur) praesente filio, non aliter ab omni uerborum obscenitate erat solitus abstinere quam si sibi affuisset uestalis uirgo, non filius. Idem quoque in censura Manlium uirum clarissimum a senatu mouisse fertur, quod praesente filia fuisset tangendo, et osculando blanditus. Et ne id solis Catonibus detur, quasi proprium ac domesticum & gentile institutum, idem & in caeteris quoque Romanis licet intueri, quibus tantam ubique uerecundiam erga liberos fuisse comperimus, ut publico more cum parentibus ob pudorem nuditatis nunquam puberes filii lauerentur, Hoc idem & Plato ille sapientissimus ad hoc praecipuum adiudicauit fore in matrimoniis, ut publice moneretur decere parentes liberis suis non multum auri, sed plurimum pudoris relinquere: qui non recte nisi in tenera aetate condiscitur. Et propterea studiosius ac in primis pudor eiusmodi procurandus est, quando quidem ad discendam turpitudinem, & impudentiam, nescio quo pacto, ab ipsis pene incunabilis absque magistro, dum ce natura omnes dociles sumus, quatenus multo sane minori negotio omnes perdiscamus uitia, quam uirtutes. Nam et si pueri, puellae uero, quae etiam magis obseruandae sunt, non adhuc plane norint propter immaturitatem aetatis discernere nequitiam: tamen tenaciter haeret tenellis animis satio illa pestifera, quae obiecta aliquandiu, ubi per aetatem licebit, in frugem noxiam, uti zizania & auenae steriles, mira ubertate luxuriet. Retinenda est ergo parentibus huius generis uerecundia omnino ut san-

aetas matrimonii, simulq; liberorum instituendorum di-
 sciplina ubiq; teneatur. Qualis autem sit seruandus mo-
 dus in occultandis obscœnis ipsa nobis natura absque
 alio duce, aut doctore præscribit, Hæc enim in formatio-
 ne nostri corporis (ut Cicero asserit) magnam præcipuã
 q; uidetur habuisse pudoris rationem: quippe quæ for-
 mam nostram, reliquamq; figuram in qua esset species
 honesta, eam posuerit in promptu: partes uero corporis
 ad naturæ necessitatem datas, quæ aspectum essent habi-
 turæ deformem, eas abdiderit in occulto. Sed ò mo-
 res nostri temporis, quando tanta est iuuentutis nostræ
 impudentia, ut iam quæ natura abdiderit palam profes-
 rat: ut i eo nihil plus pudoris esse uideatur hominibus, q̃
 bestiis: quum modo hos nihil pudeat ex confectis for-
 mis panno, setave inter inguina prominentibus, effectum
 penem assuere, ut uideantur pudenda ipsa fermè malo-
 ra esse duplo, quàm fuerint à natura tributa. Vide quàm
 longe à nostris nunc iuuenibus abscesit pudor, ut ulro
 affectent & dici, & uideri impudentes. Sed iam ad propo-
 situm redeamus, et quoniam deliberorum institutione in-
 cidit hic sua sponte relatio, subinde aliquid de educa-
 dis ingenue liberis obiter afferamus.

De tempestiua institutione: et liberali educatione
 filiorum. Cap. XII.

Vbi ergo primo coeperit puer fari, curare paren-
 tes decet, quod fieri potest, ac per ætatē licet, ut
 rite, & liberaliter instituatur: atque efficiatur ab an-
 nis teneris, & ingenua educatione, & præclara eruditio-
 ne optime moratus: & in eis disciplinis probe instru-
 ctus, in quibus puerilis ætas ad humanitatem consuevit
 impensius informari. Quorum alterum haud difficile
 consequi poterimus, si eos ipsos pueros opportune mi-
 nis, serulisq; modeste in eo lubrico ætatis studuerimus

DE PVDICITIA MATRIMONII

à quolibet flagitio, et ab omni, uel minima scdita
 te detertere: et longe ab improborum consortio se
 gregare: et sanis monitis, atq; exemplis domesti
 cis, quæ facile ea etas imitatur, allicere blande ad stu
 dia, et ardentem ad uirtutes accendere. Alterum uer
 ro eo duntaxat studio effici commode potest, si pueri
 mature optimis, præstantissimisque præceptoribus
 instituendi tradantur: ut honestis moribus, et bonis si
 mul artibus pariter imbuantur: quæ plurimum re
 fert, à quo potissimum doctore tradantur. Adolescunt
 enim pueri, ut parentum, ita & præceptorum sæpe si
 miles. Quod adeo uerum est, ut iam sit illud uulgo
 statum prouerbij loco, ex eruditione, & moribus disci
 puli de doctoris uita, atq; de literis iudicium fieri. Non
 enim apud antiquos, auctore Cicerone erant discipuli do
 ctore literarum et morum sed eadem schola fuerat et
 recte faciendi, & bene dicendi magistra: iidemq; et uiuen
 di, qui et dicendi præceptores. Est aut talis ætas admo
 dum lubrica, incerta, flexuosa & mendacis plena: et prop
 terea tam planè indiga parentum ac domesticorum custo
 dia quam doctorum ac magistrorum discipline. Super
 omnia ergo parentibus procurandum est, ut sub opti
 mis præceptoribus tempestiue puerorum mores for
 mentur. Difficile enim ubi dura effecta fuerint ingenia
 postea molliuntur sed quousq; sunt tenera, facile, ac par
 uo negotio conciliamus ea ad recti, et honesti amicitiam,
 atq; sicut udam argillam, et mollissimam cœram, pro no
 stro fingimus, ac formamus arbitrio. Siquidem omnes
 à pueritia dociles imitandis natura sumus, honestis, atq;
 ac turpibus et ad quemuis habitum, & ad quamuis dis
 ciplinam facile sequaces. Dicit enim beatus Hierony
 mus. Sicut aqua in areola digitum sequitur præceden
 tem, ita ætas mollis, et tenera, in utranque partem flexi
 bilis est: et quocumque duxeris, trahitur. Accedit etiam
 qd nihil solet tenacius hæere animo, quam quod primis

annis
 Et ico
 bus c
 nis in
 praua
 ci pot
 tur, cu
 berit p
 recen
 odore
 de cel
 hend
 Qua
 re eti
 les in
 parum
 illo m
 circa
 endos
 qui so
 am be
 sima A
 q; ma
 lege f
 rent: i
 beros
 teneris
 proue
 quum
 cius ne
 Jerem
 ab ad
 educa
 pe plu
 Nec

annis, et quod (ut aiunt) cum lacte nutricis extuximus. Et iccirco tum maxime expedit & formare mores et rebus optimis assuescere. Nam postquam obrigit anis ingenium, uel indulgentia parentum, aut cōsuetudine praua ab ineunte ætate fuerit deprauatū, haud facile effici poterit, ut puer uel bonum, quod tunc primo traditur, curet discere, uel malum, quod iam à principio imberit possit obliuisci: sed nouum sicuti dolium, aut olla recens, qua semel imbutus fuerit disciplina eam quasi odorem bonum malum uelque quaque retinebit. Vnde celebratur preclarum illud prouerbium. Egre reprehendis, quod finis consuescere. Egregie quoque & Plato. Quale, inquit, cuiusque fuerit educationis initium, talia ferè etiam quæ sequuntur. Sed nec discipulus eius Aristoteles in eo quicquam à præceptore diuersum sensit. Non parum, inquit, sed plurimū, immo totum refert, hoc, uel illo modo statim ab adulescentia consuescere. Quocirca dicere ipse solebat, parentes qui recte liberos erudiendos curassent, longe honorabiliores censendos his, qui solum genuissent: quod hi uiuendi tantum modo, illi etiam bene, beateque uiuendi auctores fuissent. Vnde nobilissima Athenarum ciuitas olim eloquentiæ morum, legumque magistra, quum reliquæ ciuitates Græciæ communi lege filios ad præstanda parentibus alimenta compellerent: ipsa sola statuit eos duntaxat ita ali oportere, qui liberos suos disciplinarū studiis erudiendos curassent. A teneris ergo, iuxta illud, assuescere multum est. Et aliud prouerbium dicit Adulescens, iuxta uiam suam, etiam Prou. 22. quum sensuerit, non recedet ab ea. Nihil profecto tenacius nobis hæret quàm quod pueri addiscimus. Et ideo Thren. 3. Jeremias Bonum est inquit uiro, quū portauerit iugum ab adulescentia sua. Id autē audeo uerum est quod scilicet educationis disciplina faciat mores, ut satis constat prope plus ualere in uita educationem omnino: quæ naturam Nec fere sunt impudentes, & improbi liberi nisi quos

DE PVDICITIA MATRIMONII.

tales culpa parentum, & uitii educationis effecerit (quod) niam non dubia tantummodo spes, sed etiam egregia atq; præclara quæuis indoles nutritorum improbitate frequenter hebescit. Propterea legitur de Catonis filio talem eum fuisse, ut sedulitas, industria diligentiaq; patris effecerat. Educatio ergo ea est, quæ inserit tenellis animis tenella etiam (ut ita dicā) plantaria, quæ adulta postmodum simul cum ætate fructus aut suaves aut asperos iuxta insidiones genus ferant. Ad idem etiam multū facere uidentur patriæ mores, nam qua quisque urbe nascitur, ac educatur, illius idem ciuitatis ingenium plerumq; refert. Sicut enim soli sæpe uitio frumentum in auenis, loliumq; degenerat: sic et præclara ingenia uitio patriæ sæpius obscurantur, & indolem peruertunt bonam ne talis euadat, qualis ab initio apparebat. Verum quia non facile ab omnibus mutari patria potest, nec fortasse expedit, eligatur saltem e multis commodissimus gymnasiis locus, ubi sub electissimis præceptoribus erudiendus sit filius. Qui quidem locus tam ex natura soli, quam ex consuetudine ciuium, sit & ingenuis moribus, et liberalibus disciplinis maxime idoneus: & non impudiciæ, factionum, & armorum plenus ut in plerisque ciuitatibus esse uidemus, quorum nominibus parco, ne huic nostro Patauino gymnasio toto orbe celeberrimo applaudere uelle uideamur: quod his potissimum uitis careat, & uirtutibus illis abundet.

Quæ faciant ad castam educationem liberorum. Cap. XIII.

Subinde uero (ut ad propositū reuertamur) eas uel imprimis arbitror parentum partes esse, ut liberos suos non tam facultate diuites, aut literis eruditos faciant, quam probos: atq; in omnibus christiana pietatis consiliis, atq; preceptis instructos: quæ est opti-

ma hæreditas, & omni censu præstantior. Primo ergo
 expedit in prima ætate puerorum animus influere plua
 sionem ut credant spiritus inuisibiles ubique nobis præ
 sto esse, atq; cõium nostrorũ actorũ cogitatuũq; cõcios
 et ex his alios bonos, alios malos. Bonos delectari so
 late, pudicitia, et ueritate, et ad quæ nos semper inuitant:
 è contrario autem malis spiritus delectari fraudibus, mē
 daciis impudicitia, furtis, cædibus, & eiusmodi uitis &
 peccatis: ad quæ nunquam cessant die noctuq; uigilantes
 & dormientes impellere: instigãtes, nos omni fraude ad
 libidinem, et ad omnes impietates, ut peccantes secũ tra
 hant in æternam damnationem. Insuper excitandi sunt
 ad studia religionis: et ad placita orthodoxe fidei, atq; ut
 discant timere Deum, pudere turpitudinis, horrere uitio
 um, amare uirtutem et à quacunque sorde uel minima,
 tanquam ab insequente uipera fugere, Et similiter curan
 dum ut & de miraculis, & sanctorum uita ac de pœnis
 pariter reproborum piam religiosamq; imbibant credu
 litatem. Quod quum semel sane per eam ætatem fue
 rit in tenellis eorum mentibus instillatum, effluere post
 modum nunquam facile poterit. Præterea assuefaciendi
 sunt benigne salutare, comiter appellare, leniter respõ
 dere: maiores natu reuereri, non se æqualibus præferre,
 cum inferioribus humanissime uersari: æmulari bonos
 malos uitare: nemini iniuriam facere, & si sibi ab aliis in
 ferantur patienter sustinere: omnibus deniq; quatenus li
 cet, et beniuolos, et faciles, sese præstare. Similiter corri
 piendi sunt, ne cui detrahant, neq; cuiquam maledicant.
 Prohibendiq; maxime ne assuescant scurrilitatibus, men
 daciis, imprecationibus, execrationibus, iuramentis, bla
 phemisue. Insuper prohibendi ne ludant alea, tesserisq;
 neue intersint ludentibus. Retiendæ interim fabellæ, et
 nugæ uanæ, quibus imbecilla ætas facile capitur, et præ
 ferim si quid in se contineant, uel occultæ, uel manifeste
 nequitia, uel si suboleant aliquid obscœni, quod est pue

DE PVDICITIA MATRIMONII

rorū, puellarūq; ingentis maxime pestiferū. Ex turpī nati-
 q; audiēdi, aut loquēdi licētia, paulatim assuescit tenera
 ætas delectari turpibus. Interdicēdū ēt his ipsis, ne aut la-
 sciuas comcedias, aut actus quospiā inspiciāt ipudicos:
 Prouidēdū quoq; ne nimio mero, aut delicatioribus di-
 bis indulgeāt, distenditur, n. corpus supfluitate ciborū, &
 cū corpore una & animus ipse crassescit. Vinum pueris
 Plato interdicēdū prorsus putauit, q; id esset addere fīā
 mā igni. Cōpertū est siquidē impuberes si plurimo cibo
 somnoq; utantur, hebetiores fieri: atq; reddi ppterea ad
 omnia honesta studia tardiores. At q; pter hæc omnia id
 magis atq; magis obseruare ēt parentes oportet, ne filii
 corūpātur meretricio quopiā amore, aut cōsuetudine
 improborū. Hinc profecto tā bona, q; mala cūcta, ubertim
 mo ueluti e fonte desuūt. Nā cōsuetudo prauitatis, sic
 ut & recti inde facile emanat: quæ ubi pcessu tēporis in-
 ualuerit, eousq; uagatur atq; tanto impetu fertur, ut ne-
 queat postmodū ui aliqua āplius cohiberi. Admissi por-
 ro ad hanc uequitā pueri, tanq; in captiuitatē adducti, a
 spiritu fornicationis ppetuo possidentur: ut reliquo uitæ
 tempore, eant quocūq; is suaserit, absq; timore, & pūdo-
 re p̄cipites. Iccirco in eo lubrico ætatis à parētibus qua-
 si manu ipsa ducēdi sunt ad cōsuetudinē recti, & in uia
 uirtutis, & p̄sertim in proposito continētiæ firmandi: ne
 postea et ipsi, absq; eo, q; pdant uitā filiorū peccata quo-
 que legimus ppterea q; male filios castigasset, repentino
 casu, ac dira nece unā cū filiis eadē die male infelicitate
 terq; perisse. Sed sicut parētes male educātes liberos suos
 os grauisime puniūtur, ita e cōuerso, q; filios bene mē-
 tos reddunt multū apud Deū ex sua educatione mereri.
 Vnde Paulus, Mulier inqt seducta in p̄uaricatione sua
 saluabitur autē per filiorū generationē: si manserint in fide
 de, dilectione, & sanctificatione cū sobrietate. Saluabitur
 ergo nō ut quidam male interpretantur, in uirtute ma-

1 Reg. 4.

1 Tim. 2.

monii, eo q̄ in gignēdo sit salus, quia non ad iustitiā est
 matrimonium, sed ad ueniam: iuxta illud. Si nupserit uir
 go, non peccauit. & ibidē. Ego autem uobis parco. Itē
 Dico autem nō nuptis, et uiduis, bonum est illis, si sic p̄
 mālerint, sicut & ego. Quid est ergo mulier saluabitur
 nisi q̄ iustificari meretur per fidē et dilectionē non p̄ co
 pulā uel iuxta aliā interpretationē filios, genuerit, & po
 stea instituatur à parentibus in fide Christi, in dilectione
 Dei, & pximi, in sanctificatione lata in baptisate cū so
 brietate aduersus intemperantiā uitiorū. Salus est ergo
 non tantum in coelibatu, sed et in matrimonio: quando
 uel foedes seruat, uel generatur, et instituuntur recte liberi.
 Quāobrē educādi sunt pueri cū omni sanctitate, & prę
 sertim ut diligant castitatē. Nam nihil sane in uita pernicio
 sius, quā à teneris assuescere libidinibus et scortis.
 Laudat Germanos Cesar i suis cōmētariis, q̄ apud eos
 luuenē intra annū, xx. fœminæ notitiā habuisse, in turpi
 simis haberetur. At q̄ nostro æuo nō intra uigesimū sed
 et decimū incuria sepe parentū pueri tētant ac exercent
 turpiter, q̄ nondū sapere, aut sentire natura pmisit. Vi
 gilēt ergo in his parentes, & nitātur omni studio pueros
 educare pudicos, & omni genere uirtutis instructos. Hoc
 est sane charis pignoris in posterū puidere & futuræ
 familiæ paterna pietate succurere. Ceterū ut de interim
 aliqd̄ ætati, iustis q̄busdā honestis, ac liberalibus nō sunt
 oīno phibēdi pueri, quatenus assuescāt sese labori, et ex
 ultatiā mēbra, honesto aliquo ope exercent, oīaq̄ deui
 tēt, ut ē cursus pila trocus altus, palestra arcus eq̄tatio de
 abulatio rusticatio & id genus alia. Nec omnino impro
 bādū cēseo pulsare citharā inflare calamos fidibus cane
 re, & similia modo p̄ ociū fiat & non intermitātur p̄pte
 rea studia literarū. Sed nec uenatio i malis habēda est aut
 acupii seu piscatio, et hmōi exercitia ita tñ (ut ē i ueteri p̄
 uerbo) neqd̄ nimis. Quin et Lycurgi legib⁹ Lacedæmo
 niorū iuuetus uel in primis uenādo currendo, esuriēdo, ac

1 Cor. 7.

DE PVDICITIA MATRIMONII,

fitiando, algendo, æstuandoq; exerceri solebit. Nihil enim peius esse censebant quam pueros desidiosa ocioq; torpescere. Hic autem arbitror expedire, ut pueri illis potissimum lusibus, ac laboribus exerceantur, qui neque liberales sint, neq; multum periculosi: sed tales, ut meditationes et exercitationes appareant eorum, quæ ab his serio postmodum sint agenda: et qui ad robur, et sanitatem, et usum. Puerorum siquidem maxime proprium est ludere, unde Cicero. At pueri, inquit etiam qui cessant, exercitatione aliqua ludicra delectantur.

Quod non tam plagis, et uerberibus, quam admonitionibus, atque exemplis pueri sint instituendi. Cap. XIII.

IN tenella quidem ætate (ut dixi) liberi primum commentitiis quibusdam terriculis, ac ferulis etiam interdum leuibus, à quacunq; specie mali deterrendi sunt: at postmodum effecti grandiusculi, non tam plagis, ac uerberibus, quam exemplis, ac piis admonitionibus ad honesta studiatam à parentibus quam etiam à præceptoribus inducendi. Ea enim magis seruos decet: et præcipue ingenuos, qui nunc laudibus, nunc obiurgationibus et iniecta crebro æmulatione æqualium, excitandi sunt ad splendorem: gloriamq; uirtutum. Lycō Troadensis philosophus assererat adiungendum esse necessarium pueris pudorem, et laudis studium: uelut equis carcer, et frenum. Constat enim adolescētes liberaliter educatos, et ingenuos magis laudis honore, et æmulatione uirtutum proficere quam præceptis: ac rursus uerendum, et admonitionibus magis quam plagis usq; adeo ut quos sæpe tormenta non uicerint, uincat æmulatio, et pudor: Non eo inficias instituēdis recte liberis, et uerberibus quoque interdum utendum esse, si conducerentur alioqui

LIBER SEXTVS. 225

alioqui moribus uideatur : ne forte interim pueri educantur, & edolescant indomiti, & effraenes, feranturq; ad oēs iniurias postea prouiores, Verum id ita puto & oportune, & moderate esse faciendum, ut non in ultionē, sed ad castigationem a parentibus seu p̄ceptoribus factum esse uideatur. Nam quemadmodum monitis, & adhortationibus (ut dicebam) excitantur quidam ad honestatem, ita flagris, ac uerberibus absterretur pleriq; à turpibus. Condonanda uero quædā interdum sunt adolescentiæ, atq; ad quædam etiam conuendum, quæ nō sint eis admodum turpia, quædam autem omnino castiganda, & acri animaduersione plectenda : sicut melius conducere adolescentium moribus uidebitur. Sed interea ubi id fit, iram celerem, potius quam grauem suscipere parentes decet; atq; omnino rigorem hostilis iracundiæ, lenitate, ac mansuetudine patriā temperare. Scitū est illud comicum uerbum, Pro peccato magno paululū supplicis satis est patri, Sed neque ulla tā acerba patris obiurgatio esse debet, ut quædam etiam paterni affectus nō habeat impressa uestigia. At qui uero tum demum scias castigationem, ac institutionem tuam liberis tuis prodesse posse, si uacet inuidia, & pudore careat. Quod fit, si illud quod in filiis castigas, non tu ipse prius commiseris: & quod uerbis obiurgas, cōtrariis subinde moribus nō suadeas. Nam (iuxta illud.)

Vnde tibi frontem libertatemq; parentis,

Quum facias peiora senex

Et alibi

Plurima sunt Fuscine & fama digna sinistra,

Et nitidis maculam, ac rugam fingentia rebus.

Quæ monstrant ipsi pueris, traduntq; parentes.

Corripitur icclro apud comicum poetam Chremes à

fratre acriter his uerbis, Adeo hoc indignum tibi uideatur, filius adolescens si habet unam concubinam, tu uxores duas! Nihil pudet! Quo ore eum obiurgabis! Scite

FF

DE PVDICITIA MATRIMONII.

atq; præclare quidem etiam pater ille Vergilianus ad filium. Disce inquit, puer uirtutem ex me, fortunã ex aliis. Nullum profecto in ea ætate proponi potest pueris exemplum probabilius ad imitandum, q̃ parentis. Quãobrem ita sæpe effingere solent liberi ingenium, ac mores, et gestus parentum, ut possint illi ipsi parentes mores suos, & expressam imaginem uitæ præteritæ in suis rursum filiis agnoscere. Faciles siquidem oēs sumus natura ad æmulandum dicta, factaq; eorum, quos maxime diligimus, ac obseruamus. Vnde fit, ut perraro liberi à disciplina parentum degenerent. Quo circa (ut ait Cicerò) solent adolescentes quorum patres, aut maiores aliqua gloria præstitere, in eodem fere genere laudis uersari: & ad eorum consuetudinem, moresq; deduci: emulariq; ipsos, atq; plerumq; etiam excellere: ut. Q. Mutius, & P. filius in iure ciuili. P. Africanus, P. filius in re militari. Quibusdam etiam ad eas laudes, quas à parentibus acceperunt addunt aliquam suam, ut hic idem Africanus eloquentia accumulauit bellicam gloriam. Idem fecit & Thimotheus Cononis filius, qui quum belli laude non fuerit inferior patre, ad eam laudem & doctrinæ, & ingenii gloriam adiecit. Sed quis ignorat nostro quoq; sæculo reperiri quos plurimos homines, qui parentibus, maioribusq; suis, aut pares, aut excelsiores fuerunt. Parentibus ergo procurandum est, si recte liberos suos institui uelint, ut tales sese exhibeant, quales eos ipsos euadere cupiunt: & quales efficere illos omni studio, atq; impensa laborant.

Pueros, pro ingenio quemq; suo, honestis studiis, officiisque tradendos. Cap. XV.

Considerandum insuper à parentibus, ac diligenter quidem examinandum, quo quisq; filiorum suorum sit natus ingenio, ne quid aduersis auspiciis, & inuita (ut aiunt) Minerua aggredi temere moliantur.

tur. Neq; n. permittē dū est, ut adolescentes diutius scho-
 las adeant, & illarum limina conterant, nisi eorū ingenia
 ad studia litterarum idonea esse uideantur. Et, n. in scho-
 lis ubi litteræ non addiscuntur, uita imbibuntur pro litte-
 ris. Ludus siquidem litterarum uelut aconitum, aut salu-
 tiferus est maxime, aut maxime letalis. Ea nanq; est aco-
 niti natura, ut hominem pro certo occidat, nisi inuenerit
 letale quidpiam aliud i hoīe, qd̄ sua prius ui perimat: nā
 illic ueneni, hic medicinæ uicem gerit. Haud multo sane
 fecius dicitur de ludo litterario, qui quos non erudit, in-
 fatuat, & quorum mores in melius nō format eos ipsos
 in peius corrumpit, deprauatq; quātunuis rectos. Mihi
 ereditē nihil peius, q̄ assiduos in gymnasiis, aut in scholis
 litterarum uersari, & nihil percipere disciplinæ, uelut as-
 nos ad lyram, ut dicitur. Quare multe latius est, ut si quis
 indocilis ac tardus natura extiterit, eum tempestiue ab
 legare rus, & rei familiari ac rusticæ uitæ tradere: aut aliis
 occupare negociis, anteq̄ turpi sodalitiō corrumpatur:
 aut ignaui desidia cōteratur. Infinita sunt penē studia, ad
 quæ puer ex patriis ædibus, aut ex litterario ludo, cui in-
 eptus est, transferri cōmode possit: in quibus honestius
 uersabitur, aliquid agendo q̄ in scholis nihil addiscendo
 boni. In eo itaq; flexu ætatis applicandus est puer ad ea
 officia siue studia, ad quæ natura propensior quisq; est,
 atq; magis idoneis: modo illa utilia atq; honesta sint,
 fortunæq; & generi, & moribus patrie, atq; eius in-
 genuitati conueniant. In hac enim consultatione nō
 ad arbitrium quidem parentum, sed ad suam ipsius cu-
 iusq; naturam omnis uitæ ratio reuocanda est, ut con-
 stare id sibi perpetuo possit, quod semel de tota uita
 constituenda recte fuerit, laudabiliterq; propositum.

Plus momenti esse in educatione libero-
 rum, q̄ in natura. Cap. XVI.

FF ii

DE PVDICITIA MATRIMONII.

Nihilofere minoris foelicitatis, nec minus effica-
 ratio est ad recte uiuendum, hominem bene in-
 stitui, quam foelliciter nasci, Quo circa tati refert
 re educatione in ea re Plato arbitratus est, ut scribat ho-
 minem bene educatu, ac recte institutum euadere in diu-
 num quoddam animal contra uero male educatum, im-
 probe degenerare in feram, & atrocissimam belluam.
 Quantopere autem cōsentaneum rationi sit, quod asse-
 rimus educationem scilicet plus afferre momenti mori-
 bus hominum, q̄ naturam, Lycurgus ille Sparthanorum
 legum lator, suis ciuibus aperte hoc figmento monstra-
 uit. Nam geminos ex eisdem parentibus genitos catu-
 los suscipiens dissimilibus educari moribus curauit: al-
 terum nanq; patinis, luxuriaq; dissoluerat, alterum uero
 indagine, & assiduis uenationum laboribus exercuerat.
 Ille effectus est heluo præter modum ignauissimus, hic
 uero cōtra uenator sagacissimus, acer, promptus, ac om-
 nium uelocissimus, His rebus sic præparatis acciri iussit.
 Lacedæmonios, qui quū frequēter certo loco conueni-
 sent, Lycurgus surgens ita eloqui cœpit. Ad parandam
 uirtutem uiri Lacedæmonii ingens est momentum disci-
 plina, consuetudo, educatio, uitæq; institutio, q̄ quam
 uerum sit uobis nunc exploratissimum non tantum uer-
 bis, sed re ipsa, & ex hoc unico exemplo reddam. Ac
 præparatos statim catulos impresentiam adduci iubet
 qui simul admissi fuerant in mediam contionem, quam
 ollam, & leporem ibidem in medio statui mādasset: am-
 bo repente alter in leporem, alter uero in ollam, uno qui-
 dem impetu, sed animo diuerso feruntur. Quum uero
 quid nam sibi uellet, & quāobrem eos sic catulos ostē-
 tasset, Lacedæmonii taciti inter se quærerēt dixit, Ecce in-
 quit, quod uidistis uiri Lacedæmonii ut discatis liberos
 uestros enutrire uel ignauos, uel strenuos, ut malitis: quo-
 niam utrunq; in manu uestra est, & nō in natura cuiusq;
 ut plæriq; sibi falso persuadent. Ambo hi canes, quod

uidistis, eisdem orti sunt parentibus, & ex una, eademq; stirpe generosi: sed tamen, ut uidetis, propter consuetudinem uitæ diuersam dispares mores, dispariaq; studia sunt secuti: ut alter heluo, alter uenator euaserit. Diuersos ergo, & sic inter se disidentes effecit diuersa educatio, non natura, et tales sunt, non quia sic geniti, sed quia sic educati. Hæc ille quidem, et præclare differuit, et prudentissime excogitauit. Videtur hoc confirmare id quod legitur de Milone, qui uitulum, quem assuevit ferre puer, taurum iam factum, quum et ipse adoleuisset, humeris circumtulit: tantum ualet exercitatio a pueritia, uel ad animi, uel ad corporis robur, & ad mutationem uitæ faciendam. Omnes ergo qualescunque sumus, plus sane educationi, et institutioni, quam genituræ debemus: atque tales liberos habet sibi quisq;, quales disciplina educationis effecit. Vnde eleganter Beatus Augustinus, quod liberi nascantur, inquit fecunditatis est: quod uiuant foelicitatis: at quod bene instituuntur, uoluntatis. Hæc ille, quæ maxime uera sunt. Simile profecto uidetur esse in instituendis rebus animis hominum, quod fit in sculpendis formis simulachrorum. Nam sicut in marmor paruum sculpendo simulachro materia optima est, & maxime idonea: tamen signum non erit, nisi formam aliquam ei industria sculptoris affingat. Sic et homo, natura siquidem nascitur capax ad formam optimi uiri suscipiendam, sed hanc non habebit, nisi eam institutio nutritoris, seu parentis induxerit. Verum quia de re uxoria, & de educandis atq; instituendis liberis etiam antehac à multis & copiose & ornate dictum est: nos interea hoc uelut epilogo contenti, his omisis in coniugatorum quorundam perfidiam aliquid dicamus, quod est nostre huius præsentis farraginis peculiare, & proprium.

Anceps quæstio utrum in adulterio patrâdo uxor
an maritus magis peccet, Cap. XVII.

FF iii

DE PVDCITIA MATRIMONII.

1Cor.7

Sed quoniam nonnulli disceptare atque inter se contendere plerumque solent, peccet ne grauius, uxor mœcha, an maritus adulter de hac ipsa questione pro quibusdam contentiosis prius differendum putauit: & subinde pro re breuiter expeditus prosequi quod mihi statueram faciendum. In hac enim re diuersi diuersa sentiunt, & pro stomacho quisque suo diiudicat: sed tribus præsertim sententiis (ut cognoscere possum) tota quaestio ultro citroque subtiliter disputatur. Sunt quidam, qui grauius peccare uirum quam uxorem omnino confitentur: uel ex eo, quod lex maiorem semper uirtutem in uiro, quam in foemina exigere uideatur: uel quod ita comparatum est natura, ut fortitudinis uirtus tam proprium, ac peculiare bonum uiros sit, quam incōstantia proprium, ac peculiare uitium mulierum: & proinde in crimine adulterii ex ea ratione dicunt multo flagitiosius peccare mares quam foeminas. Hæc namque pro incōstantia, ac ibecillitate, & mollicie ad libidine natura sunt proniores at illi pro constantia, et uirile fortitudine, natura ad obsequium ueneri firmiores. Huic parti fauere uidet beatus Augustinus, sic scribens, Indignantem mariti (ingit) si autem diat adulteros uiros pedere similes penas adulteris foeminis: quum tanto grauius eos puniri oportuerit, quanto magis ad eos pertinet, & uirtute uincere, & exemplo regere foeminas. Hæc ille. Qui uero ex diuerso reputant, ut in suis apophthegmatis uir consultius Mantua cuius noster clarissimus uidetur affirmare, mulierem adulteram maioris criminis ream faciunt, quam uirum mœchum: tum quia uxor subdita uiro sit, & ex eo iugalibus uinculis astricta magis, quam maritus: tum ea fere ratione (ut de uiro proxime diximus) quod scilicet nihil sit mulieri tam proprium quam pudor, & contra nihil turpius quam impudicitia: quæ in uxoribus adeo damnabilis semper apud omnes gentes fuit, ut apud Romanos in adulterio depræhensas ius fuerit maritus necare: et apud Hebræos præciperetur eiusmodi diu

plari. Et iccirco in epistolis Cassiodori legimus Theodorum
 doricum Gotorum regem uxoricidam cuidam his uerbis
 respondisse. Si genialis tibi maculam depræhensi
 adulterii sanguine diluisti, nec sub prætextu cruenta men-
 tis causam pudoris intendis, ab exilio, quod tibi con-
 stat infidum, te præcipimus alienum, quoniã pro amo-
 re pudicitia porrigere ferrum maritis, non est legem cal-
 care, sed condere. Hactenus ille, secundum humanas
 leges. At christiana pietas mitius agendum censuit, quã
 ob adulterium marito ius quidem occidendi uxorem
 tollit, sed licite repudiare permittit. Vult tamen ut coe-
 lebs uiuat, nec commisceatur post repudium alteri, nisi
 rursum uxori, quam forte reconciliauerit sibi. Legitur
 autem in sanctorum patrum decretis, patronum esse tur-
 pitudinis, ac lenocinii reum, quicquid celat, aut dissi-
 mulat uxoris adulterium, atque cum semel depræhensa
 consenserit habitare. Quod est intelligendum quãdiu
 non resipuerit, et perstiterit in impudicitia sua. Est etiam
 tertia opinio eorum qui negant esse in crimine differen-
 tiam, aut distinctionem ullam faciendam, sed et iudis-
 cium, et flagitium par esse dicente lege. Si mœcha
 quis fuerit cum uxore alterius et adulterium perpe-
 trauerit cum coniuge proximi sui morte moriatur, et
 mœchus, et adultera. Hæc sententia ut æquior pluri-
 bus placet. Ego autem quum parum sciam, aut pos-
 tius nihil, nolim præcipitare sententiam, adhuc an-
 ceptus pertranso: nec illis concedo, nec ab his, nec
 ab istis plane dissentio: uidetur tamen hæc ultima opi-
 nio magis æqua, et consentanea rationi, ac plus hos-
 nestatis, atque humanitatis habere. Nam et in de-
 cretis patrum legitur, uirum & uxorem ad paria iu-
 dicari: nec in his, que concernunt pudorem licere quicquam
 magis unquam alicui. Nã et si in omnibus aliis rebus uir merito
 præsit mulieri, dicaturque esse caput eius, tamen in seruando
 cõubiij fœdere, et in soluendo debito copule maritalis

Leuit. 20.
 Deut. 22.

DE PVDICITIA MATRIMONII.

1Cor.7

omnino sunt pares. Quamobrem Apostolus in eo cō-
 luges nihil differre & sibi inuicem æquo iure subiectos et
 se confirmat, dicens, Vir debitum reddat uxori, et simili-
 ter uxor uiro, quia mulier non habet potestatem sui cor-
 poris, sed uir: et e conuerso, uir nō habet potestatem sui
 corporis, sed mulier. Ex quo satis patet per hæc nec mu-
 lierem alii uiro quàm suo, nec uirum alii mulieri, quàm
 suæ cōmunicare sese posse: quum æquo iure alter alteri
 sit subiectus. Hinc est quod Romani sponsam introducētes
 iubabāt de more sponso recipienti hæc uerba dicere,
 Vbi tu Caius, ego Caiā. Quibus sane uerbis pācisebā-
 tur se inuicem alterum alteri obnoxium, & pari iure cen-
 seri. Quasi uelit his uerbis inferre, Sicut tu dominus, et
 ego domina: tu mei, et ego tui: parq; et ex æquo ratio
 est pudicitiae utriq;. Non diuersum ab his sentit Quinti-
 lianus præclarissimus rhetor. Si turpis inquit, dominae cō-
 suetudo cum seruo: turpis & domino consuetudo cum
 ancilla. In matrimoniis siquidem mutua hæc uidentur et
 se, ut in eis, quæ ad pudicitiam matrimonii spectant, tan-
 tum quisq; exigat, quantum præstat: parq; seruetur in ea
 parte utriq; regula, & si alioqui potior uideatur aucto-
 ritas uiri, si quis autem forte dicat mulierem ex eo foet-
 dius facere, quod uiro alienum partum supponat pro suo,
 Idem plane & de uiro dici potest: qui & ipse pari fraude
 genitum à se foetum quem alere debuerat, dissimulās su-
 um esse hunc alienum subicit alteri uiro alendum pro
 suo. Quare sicut maritus ad euitandū hoc malum abuti
 posset in nupta pellice: ita et uxor eodem modo uitare
 posset hoc malum, si caueat, ut ex mœcho non concipi-
 at. Quod obseruasse Iuliam Augustam Cæsaris filiam,
 & Agrippæ uxorem tradunt: quæ a conscio flagitii ali-
 quando per iocum familiariter interrogata: quonam mo-
 do, quum tot mœchos pateretur, et ita uulgo potestatis
 sui corporis faceret, tam similes Agrippæ liberos procre-
 asset: ita lepide respōdit, Nunquam nisi naui plena, tollo

lectorem: innuens nunquam se nisi quā gerat utero ad
 mittere mæchos solitam. Honeſtam ſcilicet matronam:
 quæ & tam ſtrenue cauere dāno uiri, & tam prudenteſ
 conſulere ſuo nouerat pudori. Quid ꝑ olim in repudi
 negocio idem iuris erat uxoribus, quod maritis, et ſi id
 poſtmodum ueluti ſus proprium ſua tyrannide uiri ipſi
 ſibi nequiter uſurparint: Nam Beatus Hieronymus, ut le
 gitur apud ſententiarum magiſtrum libro quarto & di
 ſtinctione. xxxv. affirmat quicquid præceptum eſt uiris
 de dimittenda uxorē ex cauſa fornicationis: redundare
 idem ad fœminas: ac minime æquū uideri iudicari mu
 lierem adulteram dimittendam à marito, & uirum mœ
 chum retinendum ab uxorē. Ex quibus uerbis oſtendi
 tur, ꝑ pari iure fornicationis cauſa poſſet etiam uxor à
 marito recedere ſi uelit: & eum inceſſere, et reum adulte
 ri facere æquo iure, ſicut maritus uxorē. Verum quū
 ex tot rationibus inter ſe undecunqꝫ diuerſis mihi adhuc
 conſtare ſatis nequeat, quid ſequar, minime cenſui par eſ
 ſe hlc meum iudicium interponere, et de tam ancipiti
 quaſtione me admodū incertum temete quicquā pro
 certo dicere. Quamobrem per me in quā quicqꝫ uelit
 ſententiam pedibus abeat, nihil reſiſto, dummodo in eo
 mecum conueniat, per magnum eſſe utrinqꝫ flagitium,
 et hoc & illud graue: et nefarium peccatum. Quid .n.
 ſceleſtius, quā diſtrahere carnem ſuam in partes, quæ
 per connubii fœdera una fuerat: & ipſum male diſcerpe
 re coniugium, quod Deus ideo inſeparabili fidei nexu
 conſtrinxerat, ut ex ea inuolabili conexione indiuiduā
 unitatem, Chriſti ſcilicet, & eccleſiæ, myſtice præſignaret.
 Quo circa quicunqꝫ adulteratur, uel maritus, uel uxor ſit
 à lege domini recedit, & grauiffime peccat, & grauiffi
 me punietur: dicente Apoſtolo ꝑ Fornicatores ac mol
 les, & adulteri regnum Dei non poſſidebunt. 1 Cor. 6.

Iniquum eſſe expoſci pudicitiam ab uxorē quā
 noſt maritus præſtare. Cap. XVIII.

DE PVDICITIA MATRIMONII.

Hic mihi quæso respondeat quisquis maculare conjugalis pudicitiae candorem pro nihilo ducit, & scædare matrimonialem torum meretricis foribus, & incesta libidine nõ ueretur: quo nam iure, quæ ue ratione exposcat is sibi fidem ab uxore, seruari, quam uiolat ipse prior? Mutua profecto esse debet coniugum charitas, & fides fide mutuo paciscenda. Nulla est enim tam perditæ pudoris adultera, quæ non hanc fere impudicitiae suæ causam prætendat, referre se scilicet in eo iniuriam marito non facere: nec dictum (ut ait comicus) sed responsum. Nam tunc putat uxor ulcisci sese magnifice, quum par pari reddat: quoniam iustum uis detur esse idem pati, quod quisque alteri fecit. Propterea legimus clytemnestram indigne ferentem Agamemnonem uirum suum cum Chryseide puella barbara delectari, cum Egisto sese quoque oblectasse, & ut illum scæde pellite, sic eam mœcho scæde potitam. Quis cunque ergo fidelem sibi uxorem cupit, fidelem & ipsum sese uxori prebet, necesse est. Vir enim (ut eleganter in suis institutionibus Quintilianus asseruit) qui alieni matrimonii non est abstinens, sui quoque non est custos: quando (quod uulgo dicitur) qui fundum alienum erat, suum interea incultum deserat necesse est. Et .n. hæc inter se natura connexa sunt, maritum, qui in concupiscentiis alienis uxoribus occupatus est, uacare propriæ uxori non posse. Nam sicut qui non ferunt seruos palam comedere, & bibere, docet eos ingurgitare clamculum, ita qui non communicant focos, & lufus cum uxoribus faciunt, ut he quoque uicarios accersant maritis: & aliunde quærant ab alienis, quæ sibi debebantur à propriis uiris solatia. Seruanda itaque (ut dixi) fides mutuo, & ut maritus in officio uxorem contineat, eum pudorem præstare debet, quem poscit ipse sibi, & quem præstari leges iubent. Summa inquit Vulpianus iureconsultus æquitas est; ut quisque patiatursibi idem ius sibi dicitur.

quod ipse aliis dixerit. Prima quidē lex in matrimonio (ut docet Aristoteles) est ut uir pudice sese habeat ad uxorem, & ab iniuria cesset, quo nec ipse quoque iniuriam patiatur. Maximum profecto honorem existimat haberi sibi à uiro pudica mulier, si conspiciat eum fidelem sibi, nec de ulla alia muliere turpiter cogitatem. Nam tanto studiosius curabit uxor amabilem sese præstare uiro, quanto sese magis cognouerit ab eo fideliter, ac pudice diligi. At modo contra impudici quidam factitant, qui omnia sibi permittunt, & si quid humanum uxori forte ceciderit, cœlum terræ (ut aiunt) commiscentes fremunt uociferant, et ferre non possunt. Peruerse quidē, ac nimis seuerē, tā atroces sese in illas iudices exhibere, & in seipos tā indulgentes esse. Cōmendatur in hoc genere laudis ab Homero, & ab aliis poetis Ulysses, qui à Circe Athlantis filia omnium mulierum pulcherrima nullis potuit neque blanditiis, neque promissis flecti, ut abnegaret Penelopes uxoris affectum, dicēs. Nihil sibi dulcius, atque speciosius uideri posse uxore sua aspera & occulta. Proinde quod ipse uxori præstitit, idem merito sibi quoque ab uxore, repensum est, quæ expectando facta anus à fide matrimonii & si à multis infestaretur prociis, nunquam defecit. Laudatur similiter apud Romanos Drusus Germanicus, qui usum ueneris absens, præsensque intra conjugis charitatem perpetuo circumscripsit. Quo circa uxor eius Antonia amorem mariti egregia fide compensans, post illius obitum adhuc forma & ætate florens, ac diuitis prepotens nouis sub deinde nuptiis nunquam uoluit copulari: & Liuiæ socrus suæ cubiculum quo ad uixit habuit pro coniugio. Celebratur quoque à scriptoribus insignis amor conjugalis Iulie Pompei Magni quæ non aliunde effluxisse creditur, quæ ab ipso Pompei continentia, qui nulli unquam post eius nuptias miseri sese commiscuit. Sed & Cato Uticensis ita in adolescentia continenter uixerat, ut quum Attiliam accepit

DE PVDICITIA MATRIMONII.

uxorem, nullam mulierem antea cognouisse feratur et
 postea in bellum profectus Munatium: ex familiaribus
 suis intimum iuxta se semper cubare uoluit in suæ pudici-
 citiæ testimonium, quàm in discessu uxori se promiserat
 seruaturum: qua scilicet ratione uxore quoque suo ex-
 plo fidelè reddi absenti sibi nõ immerito sperabat. Non
 putauit hic Christianorum nostrorum exempla referen-
 da esse, quum nec uere Christianus sit habendus, qui nõ
 idem præstet legis precepto, quod ethnici quidam præ-
 stiterunt solo amore pudicitiae. Errat ergo profecto mul-
 tū, si quis existimat tuto sibi licere alienas cõtrẽctare uxo-
 res, et non idem licere putet & aliis eisdem legibus con-
 tractare suam. Iniqua, & impudens admodum querela
 est hominis, qui ab aliis pati, quod in alios & ipse fecerit,
 indignatur. Vulgare dictum: Ab alio expectes, alteri quod
 feceris. Vulgatius quoque illud seruatoris nostri uerbum.
 In qua mensura mensi fueritis, eadem remetietur uobis.
 Atque id diuino solet plærunque prouenire iudicio, ut
 quæ quis inique fecerit, eadem & ipse iuste postea patiat-
 tur: & qualis in alium fuerit, tales sentiat & in se alios. Sit
 autem nobis in his, quæ dicimus, exemplo Dauidis adul-
 terium: quod uris militis sui uxori intulerat, quomodo
 post diuino iudicio fuerit iudicatum. Nam is à filio Abi-
 salone, multo iniquius quàm ab alieno, in uxoribus suis
 pati coactus est, quod ipse in alterius uxore patrarat. Im-
 probus enim filius cõcubinas patris eo ipso loco, quo
 ipse Bersabem prius corruperat, sub parato ad id tentor-
 rio, non minus impie, quàm fœde, in conspectu populi
 publice palamque incestuosissimo polluit adulterio. No-
 uit & hanc æquitatem uilionis antea iustissimus uir Iob:
 qui hanc sibi uelut æquan adulterii uindictam præca-
 tus est, si quando in eiusmodi flagitium prolapsus fuisset,
 Si decceptum est inquit cor meum super muliere, et
 si ad ostium amici mei insidiatus sum, scortum alterius fi-
 at uxor mea, & super illam incuruentur alii. Hoc enim ne

Math. 7

2 Reg. 11.

2 Reg. 16.

fas est, & iniquitas maxima, & ignis deuorans, & omnia
eradicans germina. Hactenus Iob, nos quæ reliqua sunt
prosequamur.

Non esse quod quisquam uxori meretricem præpo-
nat propter formam, Cap. XIX.

Quid nam est (ut te interim alloquar homo tur-
pissime) quod adulteriorum foeditate in iniuriam
Dei, et proximi tantopere detesteris? Fare quæ-
so, quid est, quod quum ad euitandam fornicationem uxo-
rem horis esse ducendam, non tamen uerearis post du-
ctam uxorem nunc multo foedius peccare adulter, quam
peccaras sine uxore antea fornicator? Quid enim est ali-
ud profiteri matrimonium, quam renunciare fornicatio-
nibus stupris, adulteriis, et ab omnibus impudicitis ab-
stinere? & esse unica uxore contentum? Quid nam tibi
lupanaria turpiter præstare in ea re amplius possunt, quæ
tua domus itidem honeste non possit? Non est sane quod
iustra thalamo præferas: modo uelis, ut par est, uti hone-
sto, & naturali usu ueneris, et non intemperanter abuti in
terdicto concubitu foeminarum. Si quidem hæc, quam
tu tantifacis meretrix, foemina est, sicut & uxor tua quæ
contemnis. Mirum quod tibi impudica, et scelestæ meretrix,
pudica et honesta uxore plus placeat. Formam, inquis,
amo, blanditias, illecebras artem. Teneo: te decepit his
fraudibus diabolus, atque his ipsis nequiter te alligauit do-
lis. Sed quid tu quæso uxorem accepisti deformem, si
te tantopere muliebris forma delectabat, ut præter hanc
nihil quicquam magis in foemina adamandum putares?
Fateor hæc in meretrice solent in primis quærri: at uxor
honestate magis atque simplicitate matronali placere de-
bet marito: quam foemina adultera forma, blanditiis ue-
lut illecebris ac fraudibus meretriciis. Nihil profecto in
foemina tam deforme, ac contemptibile uideri debet,

DE PVDICITIA MATRIMONII

quàm impudicitiae turpitudine. Honestae siquidem mulieris minime dari vitio debet, esse, quod nata est: siue ob torto naso, uel limis oculis, uel labio porrecto, uel breuiuis, aut ruffa, fuscaue fuerit, quod quidem natura, non cuiusq; culpa contingit. At, qui uera uirtus mulieris, est excoluisse preceptis animum, & honestis syncerisque moribus exornasse sese, non facis. Et id certe pluris faciendum est, q̄ forma, aut ullus corporis cultus, atq; magis in uxore q̄ ullum lenocinium pulchritudinis quaerendum. Vanana quidem est haec querela & indigna uiro probo: qui & uirili, & constanti animo esse debet: & nullo pacto quaesemel probauerit uxoris formam, mutata subinde sententia reprobare. Uxor quidem quaecumq; obtigit, placere debet marito: & forma illius uideri, quaecumq; sit, bona: ut de poemate dici solet: quod suum cuiq; poetae uideatur optimum: iuxta prouerbium illud. Tua te delectant, me mea. An forte nescis, mulierem pulchram, & inueniri, & custodiri semper fuisse difficile? Nusquam quidem tutum est, quod in praecio est, aut quod multis placet: & ad quod totius populi uota suspirant. Inde fit, ut multo minori solitudine uxor deformis habeatur, q̄ formosa seruetur: adeo rara est concordia formae, & pudicitiae. Plurimas quidem insignis forma corporis fecit adulteras, castam uero nullam. Hic nihil sane referre enumerare infinita penè exempla illorum, quibus ærummosa fuit uxorū forma: satis quidem constat, & quototidianis casibus edocemur. Quare parum faciendum est muliebris pulchritudo: quando quidem foris tantummodo niteat, intus uero foeditatis, atq; molestiarum plena sit. Extat Salomonis prouerbium. Circulus aureus in naribus suis, mulier pulchra & fatua. Spectandum quidem in uxore non quod uulgus tantum stupeat, & quod bonum tantum sit in oculis spectantium, sed multomagis quod solidum, & æquale sit bonum, Diogenes philosophus speciosam mulierem templum dicebat esse.

Prou. 21.

super cloacam ædificatum. Nec minus scite qui hanc eandem sepulchrum appellitauerit dealbatum, picturis nitens extrinsecus, intrinsecus uero sordens cadaueribus mortuorum.

Quæ forma sit in uxore probanda.

Cap. XX.

AT qui si te tantopere elegantia formæ, & mulieris pulchritudo delectat, quid hærent in superficie sola oculi: excute pectus, & mentis oculo introspice: & illa interior uenustas, ac secretior animi species ad imaginem Dei facta ad æternam illam pulchritudinem meditandam te cõmoueat: ut inde discas moderatus amare caducum illum, atque fugacem decorem, qui ut est ad tempus datus, ita non nisi ad tempus conciliat amicitiam. Magnus error profecto, ac cecitas miserabilis, hominem maritum animi illius cælestis negligere pulchritudinem, & fucis Inhiare terrestribus. Transferendus siquidem est omnis effectus ad illum animi nitorem, cui omnis corporeus cultus, si conferatur firmus est, & uana, inanisque pictura: atque considerandus ille decor interior quo, si nosci contigerit, nihil esse potest in uxore iucundius, aut amabilius: neque quod magis alliciat, excitetq; maritum ad castum, atque pudicum amorem. Illicium sane est amoris certissimum, probi, & pudici mores. Quid autem sit potissimum in uxore optandum, Seneca suis istis carminibus optime nobis tragica grauitate demonstrat. Probitas, si desq; coniugis mores, pudor. Placeant marito, sola hæc perpetuo manent. Subiecta nulli, imentis, atque animi bona. Florè decoris singuli carpūt dies. Conuenit cum hac sententia dictum illud domitiani principis ita ad amicam scribentis. Scias nil gratius esse

DE PVDICITIA MATRIMONII

decore nil breuius. Celebratur etiam merito a nostris hi-
 storis Christianis in hoc genere laudis præstantissimi
 responsum Pemonis Bellunensis, ducis olim Foroouli-
 uiri præstantissimi. Hic quum uxorem ante principatu
 illiberali admodum aspectu duxisset, nunquam adduci
 potuit, uel ea ipsa etiam suæ deformitatis conscia peten-
 te, ut se repudiata alteram duceret: mores in coniuge dis-
 cens, non formam probari oportere. Mores ergo sunt
 qui decorent, atq; exornent uxorem, non genæ, & oculi,
 li, ac supercilia, & fucus: atq; isti ipsi sint, qui maiori cedat
 laudi omnino quàm forma, aut ætas, siue ullus corporis
 cultus. Scriptum est enim in sacris literis à nostris philo-
 sophis. Fallax gratia, et uana est pulchritudo, mulier ti-
 men Deum ipsa laudabitur. Non est ergo quod tu tam-
 toperè corporis speciem admireris & coles ut propter
 eam animi cultum, quæ uera est pulchritudo, contem-
 nas. Stoici namq; dicere solebāt nullos pulchros esse
 nisi sapientes. Siquidem existimari id de uxore æquum
 est, quod & de optimo oratore: qui neglectis profus
 fucis, & theatri plausu, magis mouet auditores rebus
 ipsis, quàm inanibus uerbis, & facundia orationis. Sic &
 uxor sane non cuticula nitida, et meretricio comitu, sed
 ipsa sua pudicitia debet marito placere. Abunde ergo
 formosa censenda est: quæ morata est: quæ pudica,
 quæ sapiens, quæ sobria, quæ denique modesta. Hinc
 fit profecto quæ uis uxor amabilis: et dum sic amatur,
 ut per pulchra uideatur amanti necesse est: quicquid aliis
 interim appareat. Nam iuxta Theocriti sententiam, amā-
 ti pulchra uidētur etiam ea, quæ pulchra non sunt. Nō
 enim tam naturali forma aspectum decorum reddit, quàm
 ipsius inspectantis affectus. Affectum autem inducere nō
 hil æque solet, atque pudicitia: usq; adeo ut licet specios-
 sissima sit uxor, si tamen suspecta impudiciæ fuerit, ma-
 rito ipsa suo uehementer sordeat. Quo circa satis com-
 pertum est, egregie cordatos ad amādas uxores multo
 plus

Prou. 31.

plus excitari pudicitia, quàm forma: quæ & suspecta haberi sæpe solet, & semper ferè superba. Vnde poeta: (Festus inest pulchris, sequiturq; superbia formã.) Quam ob rem si æqui æstimatores esse uouerimus, corporis formæ animorum pulchritudinè præferemus. Laudandam hic equidem censeo quorundam populorū in mercandis equis consuetudinem, qui ne possint decipi forma, non nisi opertos eos sibi exhiberi permittunt: pluris faciendam esse existimantes probitatem, quàm formã, & usum ipsum, q̄ decorem: quem ideo occultari uelint, ne interim dum mercentur, decoris aspectu periclitetur iudicium probitatis. Et. n. qui aspernatus cætera formam tantum in uxore miratur: is similis est pueris, qui in ludo litterarum picturas, magis q̄ seria speculantur: uel illis, qui in tempore ueris plus amœnitatè florum, q̄ in autumno ubertate fructuum delectantur. Vxor itaq; uel speciosa, uel deformis æquo animo ferèda est modo sit sapiens, & pudica: quãdoquidem ad usum naturalem matrimonii, atq; ad explendam libidinem, quacunq; forma uxor fuerit & que faciat ac formosa. Exploratum, est. n. omnem cibum qui uires sustentet, esse esurienti gratissimum, nec ullum insuauè poculum, quod sitim leuet. Darius Persarum rex negauit se unquã bibisse suauius, q̄ in fuga, dum aquã bibisset turbidã limo, & sordibus inquinatã: siti nãq; uehementissima ardebat. Quæ aut p̄ferant a multis meretrices uxorib; q̄si pulchriores, non id tam oculor; iudicio, q̄ diaboli præstigiis solet euenire. Constat, n. malum demonem turpi, & illicito amori sese immiscere, atque efficere arte sua, ut ea uideatur cuiuspiam formosa, quæ sordet: & contra sordescere quæ niteat: & sic miseris amatoribus peruerso amore deceptis uaser ille præstigiator imponit. Et. n. quotidie uidemus quosdam illusos demonum maleficiis, & nescio quo œstropercitos spretis legitimis thalamis deperire scorta uulgaria, & ardere sordidissimas meretrices: quæ uxoribus suis absq; ullo ducuntur.

DE PVDICITIA MATRIMONII.
bio forma ipsa corporis longe inferiores sunt: & de for-
mismæ iudicio cæterorum,

Quam perniciosum sit maritum suspicionem pel-
licis iniicere uel re uel temere uxori, Cap. XXI.

Delirat, ac plane despicit maritus quicumq; non in-
telligit, quo errore ducatur, quantoq; in pericu-
lo sit, quotq; ex eo, & domi, & foris sibi hostes
comparat, q̄diu in eiusmodi incontinētia lubrico lutoq;
uersatur: & si id minime timeat. At qui sane magnum di-
scrimen interea imminet utrinq; ei domi siquidem pericu-
culo est sibi amor, & domesticæ fraudes uxoris: foris uero
odiu, insidiæq; uel mariti læsi, uel æmuloꝝ, & con-
rualium. Neque contempnas, q̄ dixerim uxoris fraudes
pertimescendas esse tibi: nam ut fremit tragicus uates.
Tam cruentus foeminas stimulat dolor.

Quum patuit unam pellici, & nuptæ domus.
Ut Scylla, & Charybdis Sicula torquens freta,
Minus sit timenda.

Nulla non melior fera.

Et reliqua, quæ de hac ipsa re in ea tragædia immania,
simulq; nefaria ab ipso poeta referuntur. Inde tibi sa-
ne tunc erunt parata hæc mala omnia: cū uidelicet uxori
re, dissensiones, rixæ, diuortia, dissidia, iurgia, & erumna
mille: cum propinquis uero & affinibus, & ciuibus & uicini-
clis discordiæ, & inimicitia, ac etiam cædes. Adde hæc
etiam, si uis (quod contra naturam est) odium atq; con-
temptum cõmunium liberorū, sicut de Progne legitur:
quæ in ultionē uiolati tori quū aliter nequiret sese ulcisci
immanius, regis mensæ cõem filium coctum apposuit
uorandū patri. Quid cõmemorē inuocationes dæmoniorū
num, & p̄quisita undiq; & quoquomodo ueneficia, quæ
maritū i eiusmodi suspiciõibus ab iratis mulieribus con-

sent apparatis. Amarg sunt mulieres, inquit Comicus, nec
 facile possunt hæc ferre. Nullus quidem mulieri est dor-
 lor hac suspitione maior, nulla rabies acrior, nulla pernicio-
 sior machinatio. Detanira pellicis suspitione perculsa,
 dum insano suo mederi sperat amori, Herculem mari-
 tum medicata tunica perdidit. Coesonia Caligulae Au-
 gusti credens amatorio poculo uirum à consuetudine
 pellicis auocare, dum amantem sperat maritum facere,
 amantem reddidit. Haud dispar exitus multis etiam æta-
 tis nostræ adulteris contingere sæpius solet, sed male
 sibi conscia uxores suum tantum facinus metu, & uere-
 cundia dissimulant. Neque uero solæ uxores suspicio-
 ne pellicum id facere consueuere, sed etiam pellices ipsæ
 suspitione uxorū semper enim suspectum habent ues-
 terem amorem: uerenturq; assidue, nequando resipio-
 scant amatores sui, & reconciliaris sibi uxoribus ipsæ
 deferantur. Vtrinque ergo ex eo tibi instruuntur insidiæ,
 ut diutius euadere incolumis omnino non possis, quin
 aliquando opprimaris malis medicaminibus: & te, aut
 hæc, aut illa suis conficiat, atque excanter ueneficiis.
 Quid q̄ reperiantur etiam uxores, quæ eoulsq; moleste
 ferant se conremni, ut non tam reuocare ad se medicato-
 poculo, quàm tollere cogitent maritos: uel sic sese ulcis-
 cantur egregie: uel sibi uros alios postea obsequens
 tiores per secundas possint nuptias copulare: Quam-
 uero id ferant moleste, ac grauius mulieres, Thebe nos-
 bilissima foemina sit nobis exemplo: quæ in ultionem
 pellicatus, Alexandrum Pharaum regem, uirum sibi
 alioqui dilectissimum, propriis manibus interremittit. Sed
 ne agam uerbosius, quid est, quod domos, urbes, regna,
 & quicquid tragædiæ tonant, tam sæpe subuertat, quàm
 uxorū, pellicumq; mortifera, & perniciosissima odia: &
 occultæ similitates coniugiorū: quæ interdum ue maxi-
 mæ, ex parua et suspitione generantur: Cauendum itaq;
 est in primis, ne contaminetur illo pacto pudicitia con-

DE PVDICITIA MATRIMONII

iugalis deinde omnis zelotipia, siue suspicio amoris me-
 retricii procul ab uxorum mentibus amouenda: quæ ubi
 semel ex quavis leui occasione subierit animum haud fa-
 cile sine aliqua maxima pernicie poterit ex earum polli-
 ea mentibus extricari. Quo circa hic grauius etiam cau-
 stigandi sunt quidam, qui de industria fictitios quospiam
 amores temere assimulant, quo uehementius, quasi pet-
 locum, exasperent, instigentq; suspicionibus uxores: nec
 animaduertunt interim imprudentes homines præter
 id, q; peccant grauius, ita maximum uitæ discrimen sibi
 ex ea falsa causa posse cõflari, sicut etiam ex uera. Amou-
 uendæ itaq; procul à matrimoniis omnes suspiciones, et
 ineptæ nugæ: atq; ab ineptis, & amarulentis huiuscemod-
 di iocis marito prorsus abstinendum, ut pote summum
 periculum, perniciemq; afferentibus. Quare pro certo
 scias in eo esse tibi nihilo magis à culpa, quàm a suspi-
 tione culpæ cauendum: quæ quidem haud facile potest
 culpa uacare, quin multorum sæpe malorum hæc ipsa
 suspicio causa sit. Quam ob rem ne te huius facti pœ-
 nitent, esto uxore contentus: & delectare, si sapias, uel in
 primis domestica pace, ac pari fermè ratione tam desisti-
 stas falsas suspiciones inuicere, q̃ uera flagitia sectari. Bibe
 (inquit sapiens) aquã de cisterna tua, & fluuenta putei tui
 & fastidias turbulētas, & graueolentes paludes meretrici-
 arum fœditatum: unde possis (ut te poetice uerbis dicit
 mittam) plus haurire mali, q̃ ex re decerpere fructus.

PROU. 5.

De fide, & charitate, ac modestia quæ habenda
 sit inter coniuges. Cap. XXII.

Adhortandi mihi sane sunt hoc ipso in loco con-
 iuges, ut in matrimoniis santiendis nihil potius
 aut optabilius planè ducant, q̃ studium mutue
 charitatis, ac fidei. Quod esse certe non potest, ubi aut
 aperte adulterii crimè interuenit, aut suspicio aliqua peti-

egrini amoris timetur. Nihil est. n. à conjugali charitate
 magis auersum, q̄ eiusmodi suspiciones uel ioco, uel se
 rio matrimoniis commiscere. Nam qui amor, quæ cha
 ritas esse potest uxoris ad uirum, aut uiri ad uxorem, si
 quod æquo iure inter se commune est, diuulgetur turpis
 ter ad extraneos; Hem quid hoc est: si contumelia non
 est: & quidem grauisissima; Non. n. quum ipsa tua sit, tu
 alterius esse debes: quoniam ut dicit Appstolus. Vir nō
 habet potestatem sui corporis, sed uxor. Nam quæ erit
 in matrimonio amicitia: quæ præcipua esse debet, si fides
 uioletur, quæ hosti etiam seruanda est, ne dum conjugis
 Et. n. inter omnia amicitiaæ fœdera longe præcellit con
 nubialis fides, mutuaq̄, & domestica consuetudo coniu
 gum christianorum: quibus iure omnia communia sunt,
 siue corporis, siue animi bona siue fortunæ fuerint. Siqui
 dem matrimonii uinculum ita fortunas fortunis, ita cor
 pus corporis, ita animum animo connectit, confunditq̄,
 ut duo dicantur esse in carnem unam, sicut in sacris litte
 ris legitur, et quemadmodum Pythagoras diffiniuit esse
 ueram amicitiam, duo corpora in anima una. Magnus
 quidem debetur honor parentibus, præcipuus amor li
 beris, ingens consensus fratribus, sincera beniuolentia
 amicis: at uxoribus fides in primis, & subinde hæc simul
 omnia. A deo namq̄ superat connubialis charitas om
 nia fœdera, & arctissima quæq̄ uincula, ac omnes cu
 ius uis necessitudinis affectus, ut iure meritoq̄; (sicut in
 eisdem litteris tradit) relinquere possit homo patrem, &
 matrem, & sorores, & adherere uxori. Quod sane di
 ctum tantam, & tam arctam consuetudinem præ se fert
 ut quid expressius dici, aut quid magis ad coniunctio
 nem animorū, corporumue atilnetæ possit non uideā.
 Quatenus uero diligenda sit uxor, ita edocet nos pau
 cis uerbis apostolus. Viri, inquit, diligite uxores uestras,
 sicut, & Christus dilexit ecclesiam. Quæ dilectio maxi
 ma cerre fuit, atq̄ suprema. Neq̄ enim quispiam maio

1. Cor. 7

Gen. 1.

Gen. 2.

Ephe. 5.

DE PVDICITIA MATRIMONII.

Joan. 15.

rem charitatem habere potest (ut ait dominus) quam ut
 animam suam exponat pro amicis suis. Tu ergo ex con-
 filio Apostoli eandem debes charitatem, atq; dilectio-
 nem uxori, quam exhibuit seruator noster ecclesie, qua
 nulla excogitari maior potest, ut scilicet pro fide, & sa-
 lute uxoris te rotum exponas, paratus etiam uitam, si sit
 opus, impendere, ut fecit ipse pro ecclesie salute. Dilige
 ergo uxorem ut decet, & non scortum, teq; serua, cui
 debes, & cuius es post Deum quicquid es totus. Neq;
 enim si deflorescat in ea nitor puellaris, & decor iuuen-
 tutis propterea contemnenda est, sed eo plus honoris
 & amoris, illi ipsi impendendum, & quod deest corpo-
 ri, animi est charitate pensandum. Quanto autem in ho-
 nore, & precio esse debeat dilectio, & concordia coniu-
 galis, ex his quæ in Ecclesiastici uolumine referuntur, pla-
 ne liquet. In tribus inquit Ecclesiasticus placitum est spi-
 ritui meo, quæ sunt probata coram Deo, & hominibus.
 Concordia fratrum: Amor proximorum: Vir & mu-
 lier bene consentientes.

Ecce. 25.

De nimio amore quorundam erga pro-
 prias uxores. Cap. XXIII.

Sed quoniam iam satis dictum arbitror, quomodo
 à Christianis hominibus uxores amandæ sint, ac
 simul quàm grauiter delinquant, qui amorè quem
 uxoribus debent, iniquè & fœde ad meretrices conuert-
 unt: superest modo ut breuiter de immoderato etiam
 quorundam amore dicamus, qui & si erga uxores equus,
 & legitimus esse uideatur: tamen propter immodestiam,
 & ipse reprehensibilis est, & maxime fugiendus. Sunt
 enim qui adeo deperditè uxores ament suas, ut interim-
 dum eis omnia immodestè permittunt, serui, & (quod
 turpius est) lenones efficiantur uxorum, potius q̄ mariti.
 In matrimoniis quidem sicut semper odiū, ita & nimius

& importunis quandoq; zelus, & amor est improbandus: is maxime q; inducat seruitutē, & præpostere subiciat uxori maritum, atq; efficiat eum ex dño uile mancipium. Porro lege, ac moribus gentium, naturaq; factum est, ut ubiq; uiri mulieribus præsent: quæ est ergo infantia tã puerua ultro eis sese summittere? Aliter. n. statuit dñs in principio creatiōis, q; dixit mulieri. In dolere paries filios, & sub uiri p̄tate eris, et ipse dñabitur tui. Vir igitur quū caput sit mulieris agere dñm debet nō seruum: nec rursus tñ tyrannū, sed principē. Præsidetis q̄dem uxori, et filiis, nō ut seruis, sed liberis, filiis uero ēt regiē, at uxori aliquāto summissus: nā sicut nō decet uirū effici seruum uxori, pari quoq; rōne non licet ei uxorē h̄re pro serua. Apud Persas, oēs habebātur regis serui, quacūq; dignitate pollerent, p̄ter uxorē, q; cōpar, et consors regni dicebatur esse, non regis serua. Esse itaq; oportet in societate matrimonii, penes uirū auctoritatē, penes uxorē timorē, et reuerentiā: penes utrosq; amorē concordia, charitatē, mutuamq; dilectionē: ita ut uxor reuereatur maritū, ut dñm. amet, ut fratrem pareat, ut maiori: maritus uero uxorē regat, ut subditā: honoret, ut cōparē, cōsulat, ut cōsortem, diligat, ut sororē, utatur, fruatur deniq; ut uxore.

Gen. 3.

Nō esse fastidiendā uxorē p̄pter sterilitatē. Ca. XXIII.

Non decet ēt si q; forte uxorē sterilem fortitus sit, ita id ferre moleste, ut fœde p̄pterea aliūde liberos sibi q̄rēdos putet: sed poti⁹ equanimiter tolerare debet, nec tã de habēdis liberis (ut Socrates sapienter admonuit) q; de difficultatib⁹ educādi poti⁹ cogitare. Non est. n. q; quisq; tãtopere quoquomodo flegret h̄re liberos: nec ut tanti faciat se effici p̄rem: ut obliuiscat se esse Christianā, et Christianis legib⁹ uiuere: q; sane multis faciunt in matrimoniis fidem, q; prolem, et pudicitiam q; propagationem: quorum alter in arbitrio, et in

DE PVDICITIA MATRIMONII

uoluntate quidem coniugum est, alterum uero in solius
 Dei iussu, & potestate consistit. Sicut, n. furtum faciendū
 non est, ut pauperibus dones: ita pari ratione non est co-
 mittendū adulterium, ut accumules prolem. Vnde bea-
 tus Augustinus dicit, q̄ sicut sanctius est mori fame, q̄
 idoloticis uesci: ita sanctius esse defungi sine liberis, q̄ ex
 illicito coitu stirpem quærere, quam dare siquidē, et eri-
 pere liberos, Dei summi sit non uxoris, aut uiri: & prople-
 rea moderate ferendum, atq; cœlesti consilio id totum
 ascribendum: cui maxime nefarium est uelle repugnare.
 Sed & apud Romanos Corbilius quidam sua ætate se-
 nator illustris, eo q̄ propter sterilitatem repudiasset uxore
 habitus est infamis, maximōq; tum publice: tū pri-
 uatim affectus probro: quoniam & apud gētiles conari
 quicquam contra fidem matrimonii tam prolis quam
 uoluptatis causa, turpissimum habebatur. Fides ergo in
 matrimoniis fœcunditati longe præstare debet, ac esse
 prole potior: ita ut non possit salua pietate uxor cōtem-
 ni, propter sterilitate: & spurce, & fœde loco eius haberi
 pellex propter fœcunditatem.

Non abesse ab infœcundis nuptiis suum etiam
 commodum. Cap. XXV.

Habet suum etiam bonum sterilitas matrimoni
 licet spe posteritatis, & liberorum fruge careat:
 ut pote quæ reddat uxorem mitem, morigeram
 atq; ancillantem uiro. Vxor, n. eum quem mutuis filiorū
 pignoribus non deuincit, eum sibi placidis moribus, &
 charitate mutua asserere, atq; uendicare contendit. Con-
 tra uero quæ fœcunda est, gloria prolis elata insolētior
 effici solet, ac sæpe contemptui habere ob id maritum.
 Sed nec illud uideri debet paruum commodum sterili-
 tatis, neq; in postremis habendum: q̄ eiusmodi uiri nun-
 quam pascunt filios alienos pro suis, sicut nec suos: quā

nulli mortalium explorata satis esse possit, aut planè cerò
 ta uxoris continentia, quemadmodum de Psyllis, & Cel
 tis quidam perhibent. Non. n. est nostris Medoacis, aur
 Pado, siue Athesi, uel Mintio, aut ullis usquam fluminis
 bus reliquis, quod olim dicitur fuisse Rheno ingenium:
 quem ferunt pufillos Celtarum infantulos in suas undas
 coniectos, si polluta esset matris pudicitia, tanquam im
 puros rapidis mox uorticibus absorbere solitum: ædiò
 tos uero legitima foetura ueluti sinu complexos placidò
 do alueo sustinere: inq; trepidâtes parentum manus, eos
 tanquam è balneo reddere, salute infantis maternæ pu
 dicitæ testimonium perhibente. Psyllorum quoq; genti
 in Lybia idem fermè experimentum legitimus fuisse, qd
 Celtis in Gallia, discrimine licet diuerso. Mos. n. fuit illis
 genitos statim infantibus serpentibus oblicere: eoru inq;
 indicio experiri coniugum pudicitiam: si serpentes eos
 ipsos filios, sicut & parètes innoxii fugerent. Alium quoq;
 que morem superioris Lybiæ populis in dignoscendi
 liberis tradit Aristoteles, quem hic nunc animi causa refe
 rendum putauit. Dicit. n. qua ratione apud illos, quò mu
 lieres essent communes, certos tamen liberos parentes
 agnoscerent. Asserit namq; eos infantibus suos secundum
 diuersas similitudines, ut cuiq; similis quisque erat, inter
 se partiri solitos atq; alere pro suis. Sunt. n. mulieres in il
 lis regionibus ceu equæ, boues, canesq; in nostro cœ
 lo, quarum ea fere natura est, ut simillimos genitoribus
 foetus ædant. Sed & aquila experimētum de filiis facit. si
 ueri sint, an degeneres: quippe quæ pullos suos, quicūq;
 aduersos solis radios acie oculorum perferre possunt,
 nutrit, & educat pro suis: qui autem perferre nequeant, ut
 nothos eiicit, atq; contemnit. At qui modo nostris paren
 tibus nullum certius esse potest suæ prolis indicium, qd
 sit (iuxta uulgi sermonem) intra limen, laresq; nata.

Quam incerto patre sint q; degeneres esse so
 leant illegitime natu. Cap. XX VI.

DE PVDICITIA MATRIMONII.

Verum si liberi, qui ex honestis, & legitimis stupri-
 tis procreantur, uix certi haberi possunt: quanto
 incertiores censendi, qui extra matrimonium ex
 concubinis illegitime concepti domi forisue pro filiis
 nutriuntur: Nam quum tu suscipiendae prolis gratia uxor
 re relicta ingrederis ad extraneam: qui scis, an à te sit, an
 ab uxore sterilitas? Si à te ea culpa fuerit: quid acta agis?
 Orbis quicquid agas morieris: & si fallax meretricis in-
 genium, uel per supposititios partus, uel procuratam clausu-
 culum & aliunde foeturam pariat potius hostem tibi, q̄
 filium: quem tu postmodum ueluti simplex curricula,
 credulus foueas, atq; enutrias pro tuo. Heu nescius, q̄
 (ut est in ueteri prouerbio iactatum) luporum tibi cattu-
 los educas, qui effecti grandiores, te postea, ut imbellem
 ouiculam deglabrent, & lanient. Exploratisimum red-
 dit experientia (absit uerbis inuidia) eos ferè, qui inces-
 tuose, alioe illegitimo modo nati sunt, flagitiosos, ac
 improbos euadere, atq; semper ad omnem turpitudi-
 nem esse propensiores, quàm qui & rite ex legitimo con-
 nubio generantur: & domi ingenua eruditione honeste
 à parentibus educantur. Nec mirum, ad semen quidem
 nata respondent. Hinc est, q̄ hi, qui ita nascuntur, uel eo
 ipso, q̄ sic nati sunt, infames semper habeantur, quasi pat-
 rentum similes euasuri sitit, uel peiores, & iccirco, ueluti
 ad ignominiam, & probrum natis nec sacris initiari, nec
 ingredi curiam, cum cæteris, licet. Quin etiam in gloria,
 atq; degeneres, nullum certum familiae nomen tenent:
 tantum obest, ut familiae cuiusquam gloriam auxint, pro-
 pter quod uideris potissimum uelle genuisse. Vnde Py-
 thagoras ille phylosophus eiusmodi filios, qui nõ è ma-
 trimonio sacro, & ex optimis parentibus nati essent, in
 disciplinam suam admittere omnino recusabat. Dice-
 bat enim q̄ ut rami, & surculi prauis, tortuosisq; natu-
 ra, quauis manu tractentur, & emoliantur nunquam tam
 men redigi ad rectum possunt: sic eos, qui parum nati

honeste, & parum ingenue educati sunt continue hu-
 mum spectare: hoc est uilissima quæq; ministeria suo tã-
 tum animo complecti: nec rectas unquam, aut liberas
 insublime mentes attollere. Item quoque Elei, Piseiq;
 apud quos Olympiorum spectacula solita sunt celebra-
 ri non patiebantur illum ad illud certamen admitti, qui
 parentes, & stirpem generis sui honestam, & omni la-
 be carentem docere non possent. Fertur propterea de
 Pomponio Leto uiro eruditissimo: q; is quum esset Ca-
 labris natus, atque sua ætate fama percelebris, tamen pu-
 dore natalium (nam illegittime natus) pertesus patriam,
 atque parentes quos claros habuit, quasi exul Romæ
 perpetuo uixerit, ubi dissimulata cognatione, & antiqua
 to priori nomine, genesim suam in occulto semper ha-
 buit, malens plane terræ filius (ut aiunt) haberi, quàm no-
 thus: ac obscuris quàm impudicis ac incertis parentibus
 natus. Vulgo autem nasci censeretur, quisquis expellere na-
 scitur, quasi nullus ei possit esse certus pater, cui mater
 sine certa matrimonii lege contigerit. Iccirco uetant legi-
 timæ sanctiones eum esse cuiusquam patris legitimū
 heredem, quem mater illegitime ex uiro alieno conce-
 perit. Et propterea probe factum, ut ex ea incertitudine
 filiorum, non qui pater putatur, filio notho succedat, sed
 tantum mater: q; ea solummodo certa sit mater habenda,
 quæ peperit: pater uero omnino incertus: nec ideo
 ei magis hæres, quàm populus. Extat non illepidum
 Diogenis dictum aduersus adolescentem soluta, et im-
 pudica matre natum, Nam quum is saxa in forum iace-
 ret. Caue puer, inquit, ne ferias patrem, si populum
 ferias: innuens populi filium censendum esse, quicumq;
 de inupta muliere sit natus.

De legitimo hærede parando absq; for-
 nicatione, Cap. XXVII.

DE PVDCITIA MATRIMONII

Sed esto q̄ quisquam ardentē exoptet sibi h̄erēdem parare, nō est opus p̄pterea ut turpiter quicquam agat, aut cōtra legem peccet: huic satis prouisum est de h̄erede, modo habeat bene parta, quæ res linquat. Exhibent. n. huic leges, unde sibi licite parare filios possit absque dedecore, & h̄eredes sine ullo peccato, obsequentiōres proculdubio, atq̄ etiam sui amātores, q̄ quos ita sibi flagitiose, aut fraus concubinæ, aut turpiter contra leges natura pepererit. Genueris ne filium, an elegeris: multum sane refert: nam qui gignitur, omni nō tibi qualiscunq̄ fuerit habendus est: is erit forsitan multatus, stolidus, ac abdomini magis q̄ ulli honestæ rei natus: adoptatus uero quem ex cunctis eligas, & quem tibi leges præbeant: contra, & bonæ indolis, & electissimæ spei sit necesse est: quoniam unusquisq̄ sibi propriū bitrio suo, ex turba ingenuorum, non nisi indole, formaq̄ præstantem deligit: qui sit integro corpore, ingenio facili, consuetudine, ac moribus usquequaq̄ iucundus, atq̄ ad unguem (ut aiunt) factus. Vnde Aufonius Poeta de Nerua Augusto.

Nulla uiro soboles, imitatur adoptio prolem.

Quam legisse iuuat, quam genuisse uelit.

Quam ob rem quencunq̄ tibi filium sic paraueris, foelicus is sanè multo, q̄ ex istiusmodi fœda genitura succedet, quippe qui non incestabit familiam, ut ille. sed ornabit. Exempla innumerabilia penè sunt foelicissimæ adoptionis. Iulius Cæsar prole carēs Augustum adoptatum filium Romani imperii fecit h̄erēdem. Pari consilio & Augustus Tiberium. Hoc secutus Hadrianus, & ipse imperator Romanorum, Pium adoptauit, & successorē regni constituit. Quid memorem belli fulmen Scipionem ex Æmilia in Corneliā familiam adoptiōe translatum? Quid permultos alios qui adoptiuas familias splendore sui nominis lōge foelicus, q̄ qui ex eisdem geniti fuerant, illustrarunt? Meliores sanè futuri sunt h̄erē-

des, quos iudicio tuo tibi sic eligas, quos uelis nolis, habere cogaris. Friuola ergo ratio excusanda noxae est proles desiderium: quando tam facile absque adulterio, & absque ulla foeditate, sibi quisque constituere possit pro arbitrio heredem. Quid quod nulli deesse possunt heredes: nisi cui non est, quod relinquat? Celebratissimum est, quod uulgo dicitur, Acquiras facito, nunquam deerit, qui partis gaudeat. Attalus rex. S. P. Q. R. sibi heredem instituit. Horatius, & Virgilius celeberrimi poetae heredem scripsere Augustum. At qui non forte id probas. Ut lubet: alios ostendam, quos honestius, laudabiliusque tibi facias heredes: modo, ut uideris uelle, nil ultra ex hoc tuo adulterio, quam heredem quaerites. En tibi ex confanguineorum, & amicorum numero quicumque, uel si pie magis agendum censes: ecce tibi ubique obuia turba pauperum: ecce noua collegia orphanorum, & pupillorum, & uiduarum quae mauius tibi elige, uel si plus placet, si uis omnia. At qui uero si audire beatum Hieronymum uelimus, nullam curam habebimus de heredum successione post nos: quum multo certior hereditas sit, ut ipse scribit, dum uiuis, bene uti facultate tuo labore parata, quam in usus incertos cuiquam legare post obitum.

Vanam esse curam familiae propagandae. Cap. XXVIII.

Quid est praeterea quod tantopere de propaganda familia tibi elaborandum putes: quando nobis christianis spiritualiter propagari multo saluti fit, quam carnaliter. Nam iuxta illud Apostolicum dictum. *Qui seminat in carne sua de carne & metet corruptionem: qui autem seminat in spiritu, de spiritu metet uitam aeternam.* Quid ad nos quaeso ubi non erimus, etsi multi post nos fuerint, qui nostrum nomen uel cognomen ferant, ac demittant aliquandiu per successiones ad

Gala. 5.

DE PVDICITIA MARIMONII.

posteris: Vana profecto cura, & cassa sollicitudo relin-
quedi nominis post nos: tum quod uel multi sunt, qui absque
illo nostro negotio eodem plane nomine, & cognomi-
ne quo nos dicantur: tum quod nomina huiusmodi, atque
cognomina in annos paucos antiquata, penitus dilaban-
tur: & intereunt, ut est in multis antiquis familiis uidere:
quae quotidie deficient, aliis subinde nominibus, pro eis
recenter exurgentibus. Et tu tamen inique tanta fœdita-
te propagare familiam per fas, nefasque moliris: nihil ue-
ritus, ne dum tu, tibi tam peruerse hæredem paras, cohae-
res Christi esse distas. Quid enim stultius esse potest,
quàm tam anxie de hærede curare, cui hæreditate post-
te relinquo tuam: & non potius providere de hæredita-
te ipsi tibi qui propediè exutus cunctis his bonis egès
rebus omnibus migraturus es ad ignotas regiones: Ver-
tus est uerbum. Omnes homines melius sibi esse male-
quàm alteri. At tu contrarium agis: de aliis curas, ut be-
ne post te sit eis: et tu te interim negligis, ac nil provides,
ut bene quoque sit tibi, post mortem. Saluti sanè tue fa-
tius est prouidere, quàm hæredi, ac tibi, quàm rebus, qui-
bus nullo potest pacto hæres quandoque deesse, uel do-
minus. Nam res tua alium post alium sortietur domi-
num, usque in sempiternum, ut nulla sit excusatio deserat
sine hærede domus. Vnde Horatius poeta.
Sic quia perpetuus nulli datur usus: & hæres.
Hæredem alterius, uelut unda superuenit undam.

Quam luctuosum plerisque fuerit liberis
genuisse. Cap. XXIX.

Insuper quid est quod debeas tam anxie, & tanto stu-
dio quoquomodo contra leges prolem tibi paratam
re: quasi incommodum aliquod, uel maximum sit,
carere liberis: quum facile, dum sic male tibi procuras
filios, & tollere, & educare pro filio, ac in filio hostem

possis, qui aliquando magnam tibi perniciem, inferat ac
 etiam eadem. Nam ex his quoque repertis sunt multi qui
 non sint ueritatem necem exitiumque parentum impias ma-
 nus iniicere. Dauid (ut à populo sanctiori incipiam) uir
 iustus, mitis, & sanctus, cum Absalone filio de regno ar-
 mis contendere coactus est. Senecharib peius, in templo
 deorum suorum à filiis, & regno, et uita priuatur. Mithri-
 dates, et ipse cum Pharnace filio de regno hostiliter de-
 certauit, et obsessus in turri munitissima uenenum tan-
 dem hausit, ut sic uel morte hostiles manus, et immanem
 filii scuitiam posset euadere: quod quum parum faceret
 ad celeritatem mortis, à milite, à quo, ut adiuuaretur mo-
 ri, petierat interemptus est. Nihilò Pharnace mitius Da-
 rius aduersus Artaxerxem patrem suum Persarum regem sese
 habuit: quin immo tanto sceleratior est habendus, quanto obli-
 gator patri fuerat, quam Pharnaces: ut pote quia uiuo patre
 iam rex factus esset. Auxit atrocitatem facti societas sceles-
 ris. Nam minus sceleratus uideri poterat, si solus parrici-
 dii perpetrare statuisset, et non fecisset quinquaginta fra-
 tres assumptos in societatem facinoris quantum in se fuit, et
 parricidas. Ostenti prorsus genus: oes eo inter se animo fuisse
 ut in tanto populo filiorum, nemo fuerit inuentus, quem aut
 paterna maiestas, aut ueneratio, senectutis, aut indulgentia
 patris, à tanta immanitate deterreret. Sed accidit diuino iu-
 dicio, ut intermole dum facinus deprehensi una oes parrici-
 dii penas darent: et tanquam id parum foret ad ultionem tanti
 sceleris, coniuges quoque cum liberis, ac omni spe poste-
 ritatis, ne quod uestigium tam scelesti generis extaret pari-
 ter necatae sunt. Miserrimus uero pater ubi se tam infocli-
 ceter ultus esset, morbo ex dolore contracto, et ipse mox
 interit nihilò sanè innocentior filiis parricidis. Saria ster-
 quoque & ipse aduersus patrem suum Tigranem Ar-
 meniarum regem impie cum patris hostibus coniu-
 rauit. Sic et Romae protoconsulis Bruti filius, qui
 dum Tarquinio exuli, et parentem, et patriam prodere

DE PVDICITIA MATRIMONII

moliretur, deprehensus iudicio patris publice securi percussus est, Foelicius successit Thesimaco scelus aduersus patrem suum Pisistratum Orthomeniorum regem: qui quum studiosus plæbis esset, filii prodicione à patribus in curia discerptus est, & minutim concussus, indeq; in curiam irrupens a Thesimaco occisi regis filio conspirationis conscio eo commento repressa est: qd diceret parentem suum supra mortalem speciem ad Pisæum mortem magna uelocitate delatum, atq; iam diuinitatem absecutum fuisse. Credidit ei imperita multitudo nihil tunc mali suspicata de filio: ac subinde destitit quærere defunctum in terris, quem iam deum factum opinabatur in cœlis uiuere, Ariobaszenes, & ipse in paternum hostem rufelicors fuit, & impius in parentem: Is nanq; beniuolentia Alexandri, quem nimium amabat, in Darium Persarum regem, patrem suum insidias fecit: sed Darius commerto scelere proditori filio caput iussit abscidi. At quãto in foelicius euenit Orodi Parthorum regi, qui a filio Phraate insidiis circumuentus euadere non potuit, quin aconito filii fraude parato necaret. Quid de Ioue quæ Gentiles uti hominum, deorumq; regem summa ueneratione colebant: non ne si uera sunt, quæ de eo referuntur, Saturnum patrem regno expulit: & ultus fortassis Cœli, aui sui patri iniuriam, quem antea ab ipso filio Saturno pari impietate non priuatum tantum regno, uerum & genitalibus truncatum poætæ cecinerunt. Quid nec Alexander quoq; magnus ab eiusmodi suspitione cædem in quosdam nihil fortasse eius rei conscios uim dicauerit: Cyriades tyrannus breui tempore direptis thesauris paternis, quum omnem penè orientem suo subigasset imperio, & Augusti quoq; nomē iam sibi sua potētia comparasset, patrem demum quasi parum perperum in spoliatione rerum, uti minus suis obsequentem imperii

imperii occidi mandauit. Sed ut ad Romanos iterum redeam. Fuit & Albinus: quum Augustus diceretur: per insidias unius, uel (ut dicunt quidam) duorum filiorum proditus, & à militibus cæsus. G. Turanius proscripti patris latebras, ætatē, insuper & notas corporis, quibus discerni posset, centurionibus indicauit: à quibus filii indolentio repertus mox transigitur. Marius filium deprehensum in parricidio, cognita causa, mitior Bruto exilii tantum pena damnauit. Idem euenit Darii alterius regis filio, qui accepta proditiōe cogniturus de filii crimine aduocauit in consilium Cæsarem Aug. qui comperto scelere relegandum, quo uideretur patri, edixit: asserens molissimo genere pœnæ contentum esse debere paratē in filio adolescente impulso fraude in id sceleris potius quā consilio. Leges siquidem Romanæ culleos serpentes, simias in parricidas statuerunt: nec tamen poterant tantum supplicii metu ab impiis filiorū manibus parentes eripere. Scribit Annæus Seneca Claudium Augustum plures intra quinquennium culleo insuisse, quā omnibus sæculis antea insuti fuissent: adeo pessimo loco paterna pietas fuerat ea tempestate: ut pote quæ plures fere culleos, quā cruces uiderat: id est plures filios impios in parentes, quā seruos inobsequentes in dominos. Herodes quoque (ut rursus regrediar in Iudæam) accusatus à filiis, Romam ad causam dicendam proficisci coactus est: qui absolutus tandem, atque in patriam remissus, simulata aliquādiu cum filiis concordia, sese interim ab ultione contulit: sed ut erat immanis, atque atrocissimi ingenii, Aristobolum denique, atque Alexandrum adhuc adolescentes, & doctos litterarum, quippe qui Romæ apud Cæs. Aug. fuerat educati (quum minime putaretur) ambos laqueo suffocauit. Nec multo secius Demetrius: qui (ut meminit Seuerinus Boetius) eadem immanitate furens, duos, & ipse filios parricidii suspectos interemit: dūque simili sauitia in tertium debaccharetur, obsessus filii exercitu,

H H

DE PVDICITIA MARIMONII.

desperansq; posse aliter melius uictoris manus euadere,
sua sese manu infœlicissimus pater occidit. Tradunt etiã
Masinissam, cuius imperio tota quõdam Africa paruit,
adeo parum filum esse liberis, ut corporis sui custodiã,
amotis inde filiis, canibus commendarit, quos ad id ali
uerat ferocissimos. Tantum.n. aberat ut prudentissimus
rex liberis fideret, ut multo fideliores existimaret canes
sibi fore, q̃ filios. Maximianus uero Diocletiani impera
toris collega, quum depositis imperil insignibus, priuatus
uiuere, à Maxentio filio in urbe Roma tyrannidem
exercente expulsus, ad Constantinum imperatorem su
plex confugere coactus est. Cosdroes uero Persarũ rex
quum ab Heraclio imperatore tertio profligatus, despe
ratis rebus ad Cthesiphõtem aufugisset: tãdẽ qui nõ po
tuit toties uictus ab Heraclio hoste interimi, à Siroe filio
est interfectus: q̃ sibi, ut æquũ erat, fratrem natu minore
in successione regni prætulisset. Non minus infœliciter
& si magis prospere res successit, Arthus Britaniã dux
(ut ad Christianos quoq; nostros deueniam) Moditem
filium molientem sibi insidias, deinde palam oppugnã
tẽ acri prælio superauit, & occidit. Henricus quoq; quã
tus Romanorum imperator in, Henricum .iii. parentem
suum magnos exercitus duxit, eumq; prælio superatũ,
ac captum, perpetua custodia damnauit: ubi miserabili
ter mori coactus est. Sed & Federicus secundus R. o. im
perator Panormi Manfredi filii nothi dolo necatus fuisse
se perhibetur. Idem Franciscus Estensis (ut & de recent
ioribus dicamus) Accio parẽti prætuit. Nam iratus q̃
sibi nouercam induxisset, Ferrara paterna urbe potius
eum in carcere mori coegit: & si paulo post ipse quoq;
in ultionem parricidii digne ac merito & ditione, & uita
priuatus fuerit. Nostra ætate Pazaites Turcarũ rex Mau
meticæ sectæ à Selino filio regno pulsus est: & ab eodẽ
oẽs fratres cum uniuersa stirpe crudelissime interempit.
Celebratur etiam in recentioribus historiis Frãnci For

scari Venetorum ducis in hac eadem re infœlicitas: qui flagitiosum filium, postq̄ ægre eum aliquãdiu perpessus esset, affectum sæpe supplicio carceris, tortumq̄ eculeo: tandem propter parricidii suspicionem perpetuo exilio damnauit. Sed quid attinet regum tantummodo, & principum commemorare miserias: quasi priuatorum innumera, & quotidiana exempla desint: quæ hic à nobis apertissime referantur: Quæ nam ciuitas est, quod oppidum, qui uicus, quæ deniq̄ uicinia, ubi parentum quotidie ærumnæ non audiuntur: Hic eicit à se patrem: alter uerberat, ille conuitis, & maledictis incessit, iste pertrahit ad iudicium, cõuincit, spoliat, abnegat, dedignatur. Aliquis rem absumit alea: quidam meretricibus, alius deniq̄ aliis modis exacerbatur, & excarnificat miseri patris senectam. At quia hæc notissima priuatim cuilibet nostrum sunt, & homines publice notos recensere odiosum est: obscuros uero & incognitos uanum ideo non putauit expedire ut eiusmodi nomina hic palam in exemplum cunctis mortalibus adducerem: alioqui retulisset hic illustri cuiusdam ciuis nostri impium, & miserabile parricidium: & cædẽ à filio notho illatã crudelissime: sed quoniam facinus recens est, ac nimis atrox memoratu, metuenda est merito inuidia, si scriptioi maderet. Quo autẽ tempore hæc scriberẽ allatũ est Bassiani quod est Venetiæ oppidum, patrem iam senem, quum flexis genibus more supplicatiũ ad filii iaceret pedes, & pro dono uitæ exposceret, ab ipso filio multis uulneribus interceptũ. Hisdẽ ferme diebus Patauii de notho quodã, q̄ simili furore patrem suum Venetum patricium occiderat, publice supplicium sumptum est: atq̄ in frustra illius membra resecta sunt, in exemplum ad urbis portas extramœnia furcis suspensa. Quid quod ne filia quidem à pœdis parentibus imunes extiterint: Prodidit Nilum Scylla, Minoen Ariadna, Oetã Medea. Multo est immanius Tullia Seruii Tullii Romanoꝝ regis filia, quæ ut Tarquinium regem saluaret, supra cruentum patris cadauer carpento

DE PVDICITIA MATRIMONII

lætabunda transcēdit, et de paterna nece marito regi gra-
tulata est. Augustus Cæsar filias suas sibi maxime infen-
sas habuit, & i. circo eas sua carcinomata appellitare cō-
sueerat: quas tandē quum tolerare non posset, à suo cō-
spectu perpetuo relegauit. Sed qd refert coaceruare tot
exempla paternæ infœlicitatis: ubi rerum testimonia
ad sunt, nihil opus est uerbis. Itaq; (ut semel finiam) in
tot tātisq; parentū malis haud immerito Euripidis Tro-
pii sententia à multis laudatur, qui hominem carentem
liberis hoc uno infortunio dicebat esse fortunatū, atq; ex
ea orbitate fœlicē. Quo circa. M. Aureliū Antoninū hoc
uno solo duntaxat factō legimus iudicatū fuisse infœli-
cem: & commodum filium degenerem, & paternarum
uirtutum hostem, cum maximo. R. P. Romanæ in com-
modo reliquerit imperii successorem. Item quoq; nemi-
nem fuisse de uerio Septemio fœliciores creditum est,
modo Basianum immahissimum omnium nunquam
genuisset. Sic & Priamus Troianorum rex fœlicissimus
omnium haberetur, si liberis semper caruisset: quorum
culpa Troia diruta, atq; incensa fuit: & ipse miserabilis, &
impia cæde interemptus. Quanto ergo melius, multis
nullos nasci liberos, q̄ hos ipsos eis cum summo mœ-
lore inter ærumnas, & domesticas clades habere: Præ-
clare dixit Rutilius declamator, nullo cōsilio filios pro-
creari: quum ex illis plus semper doloris, & mœroris ca-
piatur, quā uoluptatis. Sed de hoc superius quarto
uolumine latius pertractauimus: ubi multa dicuntur, quæ
hic merito desiderari potuissent. Ibi nanq; tot, tantæq;
erumnæ, atq; sollicitudines parentibus annumerantur, ut
constare satis possit, nemini esse de uxoris sterilitate plus
æquo dolendum, neq; sobolem turpiter malis artibus
cum peccato parandam. Tantæ ergo sollicitudines, &
ærumnæ, quibus premuntur, qui liberos improbos ha-
bent, consolentur eos, qui liberis carent, atq; absterreant
ab hoc infami studio sobolis nequiter comparandæ: cū

per se flagitium ipsum ab absterrendum satis non fuerit,
absterreat metus, & incōmodum imminētis calamitatis.

Maximam fieri a parentibus iniuriam nothis,
q̄ infames sunt, & ab h̄ereditate exclus
duntur. Cap. XXX.

DE his uero quid dicemus, qui legitima licet pro
le foecundi sint, non tamen ab alienis mulieribus
se abstinēt: seminantes ubi infeliciter tantū
modo pro fruge mortiferam cicutam, & perniciofa ziz
zania seu lolium sint messuri: Quid tu insane facis? Dra
conis (ut aiunt) dentes seminas: qui exorti immaniter in
tuam ipsius canicem, familiamq̄ grassentur. Tu labru
scam putas, ex qua lurida aconita, & pestifera postea ue
nena haurias. Perfes, & Iugurta utriq̄ de adulterio nati:
alter Macedonia: alter Numidia: exclusis legitimis h̄er
edibus, regnum sibi malis artibus usurpauerunt. Quo cir
ca & ipsi postmodum una cū familia regia inde expulsi,
translato in alios regno periere. Si tu quidem ex adu
lterio natos tollis, dedecus sane tibi paris nō mediocre, illis
uero insignem etiā contumeliam. Quippe qui tuam
ob culpam, q̄ sic nati sunt, infames sunt, & abiectissimi
omnium: ut pote & publici honoris, et patrimonii exper
tes: domo scilicet exclusi, & curia: pessimum utrunq̄ ma
lum, inopia, & dedecus. Quid q̄ multi etiā non ege
nt statem grauius, quā probra natalium, & conuitia cri
minosi partus ferant: usque adeo ut multo plures repe
riant, qui inopiae quantumlibet grauis notam, et uitii cu
tusius probum sibi obiici malint, quā natalium. Cuius
rei satis illustre exemplum, et scitu dignum pr̄buit Gu
lielmus Carraria: qui quum a Iacobino Carraria Pata
uinis tunc imperante per iurgium spurius appellatus alio
quando fuisset, adeo moleste tulit obiectam nataliū no
tam: ut indignationē eo probro conceptam, nō ualuerit

HH iii

DE PVDICITIA MATRIMONII.

nec ferre æquo animo, nec dissimulare diutius. Nam, q̄ primū ulciscendæ iniuriæ fuit sibi occasio data, patrum (erat. n. patris frater non pater, ut quidam falso scribunt) à mensa euocatum, tanquam secreti aliquid haberet, nihil tale suspicantem, gladio educto transfodit: & ueluti qui moriturus esset, uulnera ingeminans, nō euelli ab eo prius potuit, q̄ et ipse transfossus una cū principe exspirauerit. Amor ergo & gratia, quam ueri, & legitimi filii parentibus debent, quo ad turpiter genitos, odium est, & querela. Vnde Ecclesiastes. De patre, inquit, impio queruntur filii, quoniam propter illum sunt in opprobrio.

Eccle. 4 1.

Filios nothos male semper audire, & infensos semper esse nouercis. Cap. XXXI.

Quam molestum autem, & quam erumnosum sæpe fuerit parentibus suscepisse eiusmodi liberos: quamq̄ perniciosum legitimis filiis habuisse eiusmodi fratres, satis superq̄ satis, & antiquis, & quotidianis exemplis liquet: ut superfluum posset uideri, si hæc acutius indagemus: tædiosum autem, si copiosius referamus. Suspectos autem eos cuiuspiã improbitatis semper, & ubiq̄ reddunt nefarii, & impudici natales. Est enim hæc uulgo ab omnibus approbata sententia. Ex bonis bonos, ex malis malos gigni solere. Quo circa commodus imperator. M. Antonini filius non ob aliud habitus est ex adulterio natus q̄ ob suam improbitatem, q̄ tam dissimilibus moribus degenerasset à patre. Nihil sane mirum, si ex bonis parentibus bonos, & si ex impudicis nasci quosq̄ uideamus liberos impudicos. Referimus ferè aut patrem, aut matrem, aut utrunq̄. Huc accedit, q̄ ii negligentius educantur, q̄ qui legitimo matrimonio generantur: ideo facile ad seruales mores deficiunt: nec nisi rari ad aliquod egregium attollunt animos. Solus Iephtas apud Hebræos, Themistocles apud Græcos, & Io. Andreas illustrissimus pontificii iuris interpres pro cõpeditis apud Latinos referuntur, qui gesta rerum gloria, &

disciplinæ doctrina, & uitæ, morūq; honestate, absterfa
 prorsus natalium nota refulserint. Hic illud sapientissimi **Sapi. 4.**
 Solomonis dictū nullo pacto tacendum est. Multigena,
 inquit, impiorū multitudo non erit utilis: et spuria uitalis
 mina, seu adulterinæ plantationes (ut interpretatur Au-
 gustinus) non dabunt radices altas, nec stabile firmamen-
 tum collocabunt: & si in ramis, & in tempore germinas
 uerint, infirmiter posita a uento commouebuntur: con-
 fringentur. n. rami inconfirmati, et fructus illorū inutiles
 erunt et acerbi ad manducandum, et ad nihilum apti. Ex
 iniquis. n. oēs filii, qui nascuntur, testes sunt nequitia: ad-
 uersus parentes in interrogatiōe sua. Hastenus Salomon
 & expresse, & sapienter et copiose omnia, ut nihil addi
 hic à nobis ultra conueniat. Illud quoq; antiquum pro-
 uerbum minime prætereundū censui, quod uulgo dici
 solet, Mali corni malū ouum. Nec illud similiter **Esaï. 14.**
 De radice colubri egrediē regulus. Et ecce ergo, ut ait scri-
 ptura ancillam, & filium eius, et bigam istā tam male co- **Gen. 21.**
 pulatam iam dissoluas: iugumq; tale cito confringas:
 non bene profecto super additur uxori concubina: nec
 hæres erit filius ancillæ cū filio liberæ. Q uanto aut odio
 esse soleant, q̄q; ingrati eiusmodi geniti, et priuigni oēs
 noueris, nemo ignorat. Hipodamia uxor Pelopis Chri-
 sippum priuignum, illegitime natum, uerita ne præriperet
 et aliqui filii legitimis ditionem, ut de Iugurta legitur, so-
 pitum multa nocte gladio iugulauit. Haud nihilo secius
 Nucera Helii uxor, quæ firmum priuignum, ubi frustra
 legitimos fratres in eius necem stimulauerat, manu pro-
 pria tandem toro iacentem occidit. Q uid Hele, & Phri-
 xus à nouerca nō sustinuerunt: Sed quid attinet de no-
 ueræq; odiis disceptare: q̄n extet parœmia illa notis-
 sima, & Græcorū et latinorū literis celebrata. Odiū nouer-
 cæ: quod dicitur, quum quis uelit odium quodpiam
 immane notare, ac tale quo non possit quicquam nec
 excogitari crudelius, nec atrocius perpetrari.

H H iiii

DE PVDICITIA MATRIMONII

Quam semper damnabile fuerit apud omnes gentes adulterium. Cap. XXXII.

Nunc uero ne cui mirum uideri possit, quid sit, apud Christianos homines adulteria tantopere & humana, et diuina lege damnentur: hic breuiter et Hebræorum, & Romanorum, ceterarumque gentium leges, atque instituta in medium proferamus, ut constare possit planissime adulteria summo ubique gentium probro fuisse: atque poenis semper puniuntur maximis apud omnes nationes. Primum apud Hebræos, à quibus merito ordiendum est, moechus, et adulteris capitalis poena diuinis legibus constituta est. Sic, n. præcepit in Leuitico dominus. Si moechatus quis fuerit cum uxore proximi, et adulterium perpetraverit cum uxore proximi, morte moriatur moechus, et adultera. Sed neque apud Romanos impune unquam fuit adulterium, & præsertim Iulii Cæsaris temporibus, à quo seuerissima lege cautum fuerat ne adulteri forent, et deprehensi grauisimo supplicio dederentur. Macrinus item imperator, uir alioqui turpissimus, adulteris tamen ita infensus fuit ut adulterii reos uiuos iunctis corporibus iuberet igne cremari. Multo clémentius cum his agendum censuit in suis legibus Plato, qui adolteros grauisissima tantum infamia notandos sanxit. Sic, n. suis illis legibus præcipit. Si quis inquit aliis mulieribus commisceatur quam cum his, quæ cum diis, sacrisque nuptiis domum uenerint, infamis esto, & honoribus ciuitatis uniuersis, ceu peregrinus aliquis priuatus maneat. Attamen adulterum deprehensum à marito impune occidi posse, et is illis ipsis leges edidit. Aristoteles quoque et ipse in suis politicis libris edicit omnem coitum alterius quam coniuges esse omnino interdicitum. Et in œconomicis, eam inter maritum et uxorem dicit charitatem, atque amicitiam esse debere, qua maior inter homines esse non possit. At quanto effusius hic in ea re laudandi sunt Lacedæmonii, quibus adeo insuetum fuerat

Leuit. 20.

adulterium, ut ne lex quidem apud eos ulla, quæ hoc puniret, necessaria putaret. Vnde p̄celebre est apophthegma cuiusdam Lacedæmonii, qui interrogatus aliquando ab hospite, quæ pœna foret cōstituta adulteris apud Lacedæmonios: negavit ullos esse adulteros apud Lacedæmonios: quoniam ille rursus instaret. Quid si quis existeret: quam pœnam darēt? Is iterum, taurum maximum (inquit) dependeret pro pœna, qui porrecto ultra Taygetum montem capite, biberet ex Eurota fluuio. Cui hospes ille rursus arridens, Hui, unde (inquit) tam uastus taurus in mundo? Tunc Lacedæmonius. Et uno de apud Lacedæmonia adulter: Summa profecto prudentia gentis alioqui ferocissimæ, quæ maluit uelut incredibile factu flagitium præterire, q̄ ferendo legē ostendere posse fieri. Apud Chios quoq̄ (ut refert Plutarchus) tantæ temperantię uiros, atq̄ mulieres fuisse perhibent, ut neq; adulterium, neq; illegittimum quempiam concubitum accidisse cuiquam apud eos memoretur. Apud Arabes uero (ut meminit Eusebius) adulteræ deprehensę sine ulla spe ueniæ occidebantur, suspectæ autem uel ob solam suspicionem acriter uerberabantur. Apud Ægyptios ius erat conuictos adulterii, uirum mille plagis cædi, foeminae nasum amputari: ut qua potissimum parte corporis placuerat, eadem, ob uiolatam turpiter pudicitiam, foedaretur: & testimonium patrati criminis manifestum daret. Ei uero qui mulierem liberam uiolasset uirilia excabantur: q̄ uno commisso ut ipsi dicebant, tria non mediocria scelera copulasset: iniuriam scilicet, corruptelam, & liberorum conceptorum confusionem. Legem quoque fuisse apud Seres idem auctor affirmat, tantæ seueritatis, atq̄ tantæ obseruantię, ut nulla in ea regione meretrix, nulla adultera inueniret. Quid q̄ & Parthi seuitia infames, quum nullis ferme legibus uiuant, sintq; in libidinem, & sua, & regionis ipsius natura maxime prouisi: nulla tamen delicta (ut scribit Iustinus)

DE PVDICITIA MATRIMONII.

adulterio grauius ulciscuntur: & ob eam rem, non con-
uiuia tantum uiroꝝ, uerum etiam conspectũ suis pro-
fus uxoribus interdũcunt. Hinc eadem ratione Spartiat̃s
mos factus, ut puellæ aperta facie, uxoris autem uelata
in propatulum p̃deant. De qua re Charilaus spartiat̃a à
quop̃iã interrogatus, ita serio respondit. Puellis uiri sunt
inueniendi: at uxoribus uiri seruandi. Erubescant hoc di-
cto nostrates matronæ, quæ quidem pudicæ haberi ue-
lint, quum tamen plus ferè sul corporis ostentēt uniuerso
populo in theatris, ac tēplis palam: q̃ adulteræ mœchis
suis in secreto in cubilibus, & impudicis. Priscis uero
Romanis tm̃ oĩm seruandi pudoris studium fuisse cõ-
perimus: ut non modo uiolatam pudicitiam publicè pri-
uatimq̃; semper seuerissimè uli fuerint; uerum etiã quo-
mulierum, atq̃ uiroꝝ corda de libidine ad pudicitia
foeliciori auspicio, q̃ ultionis sæuitia uerterentur, ad suoꝝ
rum quoq̃ deorum auxilia confugerint, et uotis publice
nuncupatis Veneri uerticordia simulachrum sacerdo-
tesq̃; & ritum cærimoniarum more suo legitime conse-
crarint. Sed & tanto probro in eadem ciuitate fuere adul-
teria, ut Augustum Cæsarem præstantissimum, atq̃ lau-
datisimum alioqui uirum hoc uero flagitio oēs uulgo
damnarēt, q̃ adulteria sectaretur, obscuraretq̃; tot uirtu-
tes uno uitio. At qui eum impensius adamauerant, id so-
lerti potius factum consilio, q̃ libidine contendebant: ut
eo scilicet cõtubernio parata sibi familiaritate nobilium
fœminarum, quid earum uiri aduersus se agerent, molis-
renrur uè, facilius ea occasione deprehenderet. Sed q̃to
laudabilius extitit in eo Alexandri Epirotæ regis inge-
nium, qui quum in multã noctem puellã ad se adductã
interrogasset, quid tam sero respondissetq̃; se quoad uir-
tutis consopiretur, moratam. Indignatus admodũ ex eo
rex à se illam statim reiecit, atque in seruos animaduertit
grauiter, quoniam quãtum in eis fuerat, adulterium pet-
trasset. Neq̃; secius exosus fuit adulteri scelus Dionys

sius tyrannus, qui ubi comperit filium suum ingenui cuius
 iusdam ciuis uxorem adulterasse: statim eum ad se uenire
 iussit, & interrogauit, an unquam tale quicquam de patre
 audiuerit: cui adolescens respondit. Tibi non fuit pater
 rex. At ille ei rursus: nec tibi filius rex erit, nisi talia per-
 petrare desistas, atque comminatus graulter si quid tale
 de eo dici amplius audierit castigatum, et oneratum iuro-
 gis a se dimisit. Scipionis quoque Africani illustrissimi im-
 peratoris pudicitia hoc loco prætereunda non est, qui
 uix quartum & uicesimum ætatis suæ annum agens, quum
 in Hispania Noua Carthagine oppressa eximie pulchris-
 tudinis uirgo inter multas obsides, quas in ea urbe clau-
 sas habuerant Pœni, in suam fuisset potestatem redacta:
 ubi comperit iam alteri desponsatam esse, accersitis pa-
 rentibus, sponso, cui iam pacta fuerat, integram, inuiola-
 tamque restituit. Nec diuersi ab eo Diocletianus, & Ma-
 ximus Augusti fuere: qui capta uxore Narsei Persarum
 regis, eadem continentia usi, & matrem: & liberos
 seruaerunt intactos. Quæ honestate Persæ plusquam
 armis commoti, pacem, quam prius contempserant, ul-
 tro postea Romanis imperatoribus obtulerunt. Africa-
 ni, & Augustorum continentia, in consimili genere
 laudis, æmulum sese ostendit Aurelianus, & ipse Au-
 gustus. Is enim adulteria adeo obhorruisse memora-
 tur, ut nullum unquam flagitium seuerius uindicaue-
 rit, nam militem, qui adulterium cum hospitis uxore
 commiserat, inflexis duarum arborum uerticibus al-
 ligari iussit per pedes, atque easdem subito liberis in-
 aera dimitti: ut scissus ea uel medius utrinque pende-
 ret: ut esset cunctis exemplo, ne quis auderet deinceps
 talia perpetrare, tanti supplicii atrocitate deterri-
 tus. Quantopere etiam Ægyptii olim adulteria eius-
 modi abominati fuerint, ex ipsis quoque litteris sacris,
 scire possumus: in quibus legitur, Abraham patriar-
 cham, dum inter Ægyptios uersaretur, uxorem suam

DE PVDICITIA MATRIMONII

Gen. 2.

Saram appellasse sorore: ne fortè Ægyptii uolentes eam ob pulchritudinem, qua maxime præstabat, regis libidini substituere, se prius interimerent & eam non prius ac-

Gen. 26.

cepturum regem scirent, q̄ solutam cognouisset. Neque in eo quicquam ab Ægyptiis dissentiebant Palæstinorum mores: quorum rex Abimelech, quum Rebeccam quam Isaac sororem dixerat, eius postmodum uxorem esse cognouisset, adulterii patrandi periculo territus, sic Isaac dicitur increpasse. Quare tu sic imposuisti nobis potuit, n. coire quispiam de populo ignoranter cū uxore tua, et induxisses super nos peccatū graue. Græci quoque usque adeo ægre tulerunt Helenæ adulteriū, ut uiolata matrimonii iura cum totius Græciæ discrimine uiscenda putarent: atq; propterea in Asiam cum maxima classe profecti, Troiam per integrum decennium obsesam, ac tandem crudelissima strage captam: incenderūt. Sed quid attinet de adulteri grauitate plura referret. Satis planè liquet, quantum semper, & ubiq; gentium matrimoniali pudicitia delatum sit, quando eam omnes gentes tanta diligentia & tantopere coluerint: ac ne macularetur, tot legibus, atq; institutis, pœnisq; cauerint.

Quàm turpe sit, Christiano homini uiolare
matrimonium, nec esse una uxore contento.
Cap. XXXIII.

AT q̄ uero si tm̄ reuerētis, atq; honoris usq; quaq; Gentiles, & barbari homines matrimoniali pudicitia deferre consueuerint: quid faciendū Christianis hominibus censemus: qui uerum Deum colunt, & quibus non ab alienis tantum uxoribus, quæ non nisi graui periculo attingi possunt, uerum etiam a publicis, uulgatisq; corporibus abstinendum est: Audes fortasse dicere, q̄ pleriq; impudentes: te continere non posse, nec unam tibi esse uxorem satis. O foedam, atq; ferinam

libidinē, uel potius in furorem despicabilem salacissime belluz. Vxorem habes, & ab alienis continere non potes: Vna mulier apta, potensq; lassare multos uiros, uni tibi satis non est: procacitatis quidem ac petulantia est, hoc flagitium potius q̄ infirmitatis, aut impotentia, siue inopia foeminarum. Satis superq; satis est una uni, ita ut non sit uel ad usum, uel ad sedandam libidinem praeter ea requirendum. Quo uultu audes hanc excusationem pretendere tuae immoderatae libidini, q̄ tibi uxor una non suppetat quum uideas multos coelibes, nullam habentes mulierem, caste uiuere, & continentes permanere. Non praueales ueneris ardorem perferre, uxor tibi praesto est: non est cur aliunde quaeras exaturare libidinem quum adire tibi uxorem liceat quum libeat. Idcirco Paulus apostolus. Propter fornicationem dixit unumquemque habere licite posse uxorem suam, & unamquamque uirum suum: & alterum alteri ita debere, ut neuter liberam sui corporis habeat potestatem. Quid tu ergo agis? Si nec dotis munera, nec illius facultates tibi alienare uolo pacto licet, quanto minus tuum ei corpus debitum, & matrimonii fœdere: & strictissimo fidei uinculo obligatum: Nihil, n. neq; magis suum esse, neque quicquam magis à uiro praestandum sibi uxor existimat, q̄ sanctam, & intemeratam coniugii societatem. Si te allicit meretricis aspectus reuolue quaeso intra temetipsum uim huius Apostolici dicti. Vir non habet potestatem sui corporis, sed uxor: & tunc tecum dicito. Non committam ut efficiar tantae perfidia reus, ut me interim uxori subtraham, & alteri donem, quum in eo nec mei iuris sim, nec habeam mei corporis potestatem. Nihil est profecto, si saluis, & si tuae salutis rationem habere uelis, cur tantopere ueneri indulgeas, ut una tibi foemina satis non sit: quum nihil atq; deturbet mentem, uiresq; frangat, atque accelleret mortem, quam frequens, & immoderatus concubitus, ut iam tibi non ab alienis tantum: uerum etiam à

DE PVDICITIA MATRIMONII.

propria uxore sit plerumq; ualeitudinis causa temperan-
dum, quæ propterea uiro sanè prudenti uideri nîmia po-
tius, q̄ parca potest. Et hinc est: q̄ cauiffe etiam lege Li-
curgus memoratur, ne uir unà cum uxore assiduus eo-
dem lecto dormiret: ut & noctes quiesceret suauius, &
interdiu postmodû in foro, in curia, cû amicis, & æquali-
bus magis experrectus appareret, raro autem cum uniu-
ersa uxore sua ad procreandos liberos congregi, clamq;
& cum pudore uolebat. Sed id potius coniugatorum
consilio atq; prudentiæ arbitror esse relinquendum, q̄ de
eo quicq; præcipiendum præter morem. Et eo magis q̄
1. Cor. 7. ex præcepto Apostoli, cui standum est, nisi mutuo con-
sensu à coniugibus minime secubandum esse censemus.
Illud quoq; latere non debet, frequentem concubitum
non solum officere uiribus solere & bonæ ualeitudini ue-
rum etiam ad procreandos mares esse maxime aduer-
sum. Nam, ut dicunt physici, quo calidius est semen, eo
est ad mares filios procreandos accommodatius: atque
hinc esse, q̄ senes frequētius q̄ iuuenes gignant ex se ma-
res, quoniam rarius coeunt q̄ iuuenes, quorum semen, &
si natura potentius est, nimio tamen usu ueneris, frigidius
reputatur, & propterea ad marium procreationem im-
becillius. Cæterum non est id ad certam coniugio-
rum normam restringendum, sed ad naturam cuiusq;
& (ut dixi) pro prudentia coniugum, consilioq; & in-
dicio moderandum.

De pudicitia uxoris, & amore erga ma-
ritum. Cap. XXXIII.

Sed sicut uiris abstinendum est ab adulterio, ita etiã
uel multo magis, uel saltem nihilo minus, mulieribus,
quarum peculiaris, ac præcipua uirtus est pu-

dicitia. Mulier. n. pudica optime primum de maioribus
 meretur, & eorum genus furtiua, & subditiua non cor-
 rumpit sobole, quæ ab eis postea & moribus, & natura
 degeneret. Secundo de posteris, & illis neq; de matribus
 erubescendum est, neq; de patribus ambigendum, Itaq;
 sicut viros honestant, atque illustant magistratum insi-
 gnia, rerumq; gestarum gloria, scientiaue iuris ciuilibus, aut
 facundia dicendi, siue philosophia, & alia deniq; multa
 eiusmodi, quæ præclara ingenia nobilitare cõsueuerunt:
 ita foeminarum uniuersum decus est pudicitia, quæ uel
 sola præstare eis potest omnia ornamenta, quæ dixi-
 mus. Hæc enim ditat, dotatq; pauperes, commendat no-
 biles, humiles exaltat, deformes conciliat, pulchras exor-
 nat. Contra uero, nihil omnino boni constare potest mu-
 lieri, amissa pudicitia. Hinc Romana illa Lucretia à Se-
 xto Tarquinio uim passa, ubi se purgauit apud domesti-
 cos, in ultionem rapti pudoris sibi mortem conscuit.
 At qui Susanna Hæbrea longe sapientius in ea re sese
 habuit aduersus duos iudices, quàm Lucretia aduersus
 solum regulum. Hæc namq; nihil uerita falsum rumo-
 rem hominum, mori ante delegit, quàm mœchar: con-
 temnens quicquid de se interim uulgus loqueretur mo-
 do integra, & incorrupta coram Deo, ut mente, ita &
 carne constaret: pluris sane faciens pudicitia detrimen-
 tum, quàm uitæ, aut famæ dispendium. Sapientissima
 illa quidem uox, & uiro quamuis forti, nedum puella
 trepidante dignissima. Nam dum aut famæ, aut pudis-
 citia sibi subeundum esset discrimen, exclamauit pu-
 dicissima matrona. Angustia mihi sunt undiq;. Si. n. hoc
 egero, mors mihi est: sin autem non egero, nō effugiam
 manus uestras, sed melius est mihi absq; opere incide-
 re in manus hominum, quàm peccare in conspectu
 Dei. Præclara consultatio, qua quidem probe docet
 mur magnipendendam quidem esse omnino pudicitia
 famam, sed multo magis Deum timendum, in cuius

DE PVDICITIA MATRIMONII

conspectu peccamus: & quem fallere nullo modo ual-
 lemus. Danda igitur opera, ut uxores sese in primis ca-
 stas, & pudicas exhibeant, subinde morigeras, et obse-
 quentes iustis, & honestis imperiis maritorum. Quæ cum
 que, n. hoc respuit, haud scio quid rei in matrimonio pre-
 stare amplius possit, q̄ ex carnificare uirum. Quid obfit
 prorsus à legitima, & pudica uxore: cui præcipuum stu-
 dium esse debet, quo pacto à uiro suo, ob fidem, et leni-
 tatem suam in dies uehementius redametur. Hanc glo-
 riam consecutæ sunt apud antiquos innumeræ pene mu-
 lieres, quæ a poetis ubiq; , et ab historicis elegantissime
 celebrantur: inter quas Penelope Vlyssis obtinet prin-
 cipatum, quæ dum uirum expectat absentem, lanificiæ ac-
 telæ ministerio assidue occupata, nunquã potuit à quo-
 quam (& si multi eam infestassent proci) aut precio, aut
 amore corrumpi. Nec minoris gloriæ fuit apud anti-
 quos Alceste, quæ tanto amore erga uirum suum fra-
 grassse perhibetur: ut illius fatum subire, & pro eo mori
 non dubitauerit. Quis non miretur Euannem in defun-
 cti mariti rogam insipientem uiuam ultro, atque cum
 illo ardere? Nec eiusmodi pudicitia laude caruit Lau-
 domia, quæ educta è cœra imagine absentis mariti, desi-
 derium, atq; angorem animi, qua poterat arte leuabat &
 coquentes sui casti amoris curas quandiu potuit, refri-
 gerata inani illo aspectu, solabatur. Tulit hanc ferè laudem
 et Artemisa regina Alicarnassi, quæ Mausolum uirum
 suum iam defunctum tanto est amore prosecuta, ut se-
 pulchrum ei, tali tantoq; opere, et apparatu condiderit,
 ut illud inter septem mirabilia totius orbis opera, tum
 Græci, tum Latini auctores annumerent. Cornelia item
 Romana optima, atq; spectatissima fœmina in grauissi-
 mo ciullium bellorum tumultu Pompeium uirum suum,
 quem licet senem ardentissime tñ amabat, per mille ro-
 rum pericula persequi uerita non est: malens cū eo peri-
 clitari in exilio: quàm illo absente domi in patria tuto, ac
 fœliciter

feliciter uiuere. Nec secus amasse Hipfocratem Mitrio
 datem Ponti regem ferunt: quæ ei per quadraginta, &
 amplius annos in multis bellis uaria fortuna gestis semper
 comes affuit, tonsa coma, & depositis foemineis ue-
 stimentis, equo & armis assueta uirilibus. Inter has om-
 nes haud postremum sibi uendicat locum Portia Cato-
 nis filia, & uxor Bruti, quæ audita uiri morte tanta illico
 tristitia consternitur, ut repente ferrum ad mortem sibi
 consciscendam quæsierit: quod quum habere non pos-
 set, intrepida ardentibus ex proximo foco prunas exhaui-
 sit. Ex quo dubium merito factum sit, uter gloriosus, an
 pater pro patri libertate, an filia, pro cõiugis amore sese
 interemerit. Quid Aria Patauina rarissimi uxor exem-
 pli: nunquid tacitam hoc loco præteribo: quæ in cons-
 pectu Pœti Transeæ uiri sui impiæ nec à Nerone pro-
 pter inuidiam destinati, sese priorem gladio sponte trans-
 fodit, ut suo facto edoceret uirum fortiter, ac patienter
 mori. Vnde extat illud elegantissimum Martialis epi-
 gramma hic memoratu dignissimum.

Casta suo gladium quum traderet Aria Pœto,

Quem de uisceribus traxerat ipsa suis.

Si qua fidei, uulnus quod feci non dolet inquit,

Sed quod tu facies, hoc mihi Pœte dolet.

De hac autem ipsa re latius dictum in his commenta-
 rijs, quæ de Patauinis illustribus scribimus, hæc pro tem-
 pore satis. Sed quid opus est hoc loco plura exempla
 referre earum, quæ nimio amore, & si legitimo in suos
 uiros exarserint: quum minime imitandæ sint, in eo, quod ita
 sese temere occiderint, atque tam perperam, & immode-
 ste proprios etiam uiros amauerint. Amore etenim pu-
 dico, & fide sincera stabilienda sunt matrimonia, non au-
 tem immoderato zelo, uel furore potius importuno,
 quo percitæ uxores, sic impie, crudeliterque sese interis-
 mant. Syncere amarunt Sara Abraham Rebecca Isaac,
 Rachel Jacob: Anna Ioachim & hæc sunt à nostris christi-

DE PVDCITIA MATRIMONII.

Sanis mulieribus imitandæ. Verum quia satis superque
liquet per ea, quæ hætenus diximus, grauisimum pec-
catum esse adulterium, absque eo quod etiam maximæ mor-
lestiæ, & ærummæ inde proueniant, discat iam tandem
unusquisque tantis edoctus malis, esse una uxore contentus,
& alienis parcere matrimoniis. Nos interim quod
niā satis huius uoluminis magnitudo iam creuit, omisso
his quæ ad matrimonium spectant (utcumque res accepta
fuerit) ad cœlibes reuertamur.

BERNARDINI SCARDÆONII PA-
TAVINI DE CASTITATE.
LIBER SEPTIMVS.

DE RATIONE COERCENDÆ LIBIDINIS.

EXORDIUM.

ER Parum quidem fecisse uide-
ri possum extulisse hætenus casti-
tatem, damnauisseque in continen-
tiam, nisi præcepta subinde tradid-
issem, quæ nos instruerent qua ra-
tione castitas ipsa à nobis seruari
recte possit: & si cui forte labi com-
tigerit, quibus remediis, & quando
opportune per pœnitentiã reparetur. Ferrum enim de
corpore euellere, uulnusque manibus attracta: e tantum
modo nec ullis postea fomentis mitigare dolorem est
asperare est sanè morbum magis quam sanare. Peritus
siquidem medicus non ægrotum duntaxat uisit, & mor-
bum noscit, sed multo magis intendit, quo pacto possit
sit adhibitis remediis pristinam ei ualeitudinem restituere,
re, restitutamque seruare. Nihil secius hic modo nobis
agendum est, ad curandos ægros animos, & ad eos qui